

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Velká vlastenecká válka -
Bitva o Kyjev, Bitva o Rostov
Vojtěch Laubr**

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Velká vlastenecká válka –
Bitva o Kyjev, Bitva o Rostov
Vojtěch Laubr**

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Aleš Skřivan, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své bakalářské práce
Prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, Ph.D. za jeho pomoc a rady, které mi poskytl
při jejím zpracování

OBSAH

1	ÚVOD	2
2	PLÁNY A TECHNOLOGICKÉ VYBAVENÍ ZNEPŘÁTELENÝCH STRAN	4
2.1	NĚMECKÉ PLÁNY	5
2.2	SOVĚTSKÉ PLÁNY	6
2.3	VOJSKA SKUPINY ARMÁD JIH.....	8
2.4	SOVĚTSKÁ VOJSKA	12
3	OTEVŘENÍ VÝCHODNÍ FRONTY	15
3.1	POSTOJ VELKÉ BRITÁNIE	16
3.2	PŘECHOD DO ÚTOKU, SMĚRY INVAZE	16
4	ŽIVOTY ŽUKOVA A STALINA	23
4.1	GEORGIJ KONSTANTINOVICH ŽUKOV	23
4.2	JOSIF VISSARIONOVICH STALIN	25
5	BITVA O KYJEVSKÝ KOTEL	28
5.1	UMAŇSKÝ KOTEL.....	30
5.2	ZMĚNA HLAVNÍHO SMĚRU.....	32
6	BITVA O ROSTOV	37
6.1	POČÁTKY BOJŮ	37
6.2	PŘÍCHOD ZIMY	38
6.3	ÚSTUP Z ROSTOVA.....	40
7	ZÁVĚR	42
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	44
8.1	LITERATURA.....	44
8.2	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	45
9	RESUMÉ	46
10	RESUMÉ	47
11	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	48

1 ÚVOD

Za téma bakalářské práce jsem si zvolil dvě rozdílné bitvy, které se odehrály na území tehdejšího Sovětského svazu během operace Barbarossa za druhé světové války. Konkrétně se jedná o bitvu o Kyjev a bitvu o Rostov. V obou bitvách došlo ke střetu dvou světových velmocí, kdy napadený Sovětský svaz bránil ze všech sil své území, Německo naopak pokračovalo ve svých mocenských plánech na ovládnutí celé Evropy. Nacistické Německo zaútočilo na Sovětský svaz v létě roku 1941. V obou zmíněných bitvách úřadovala německá Skupina armád Jih, jejímž hlavním úkolem bylo obsadit největší průmyslové oblasti Ukrajiny a jihu Ruska. Skupina armád Jih měla za podpory mnoha faktorů rozhodující podíl nejenom na výsledcích uvedených bitev, ale i na výsledek celé války.

Důvodem, proč jsem si zvolil toto téma, je můj osobní zájem o druhou světovou válku a to zejména o dění na východní frontě. Cílem práce je co nejvíce přiblížit tvrdý postup v těchto bitvách a popsat válečnou strategii, která byla použita v obou konfliktech. Dále se zabývat chybami, které Sovětský svaz a následně i Německo během těchto bitev udělaly, a seznámit se s významnými vojevůdci, kteří se úspěšně či neúspěšně do konfliktu zapojili. Práce by měla přinést i širší pohled na celou Východní frontu a zmíněny jsou i jiné důležité momenty Velké vlastenecké války.

Téma je zpracováno na základě monografií a odborné literatury psaných v českém jazyce. Mezi mé hlavní zdroje patří kniha Roberta Kirchubela *Operace Barbarossa 1941, Skupina armád Jih*, která přináší důkladný rozbor událostí a faktorů, které ovlivňovaly směřování Skupiny armád Jih. Poukazuje na chyby a úspěchy obou stran a zabývá se několika taktickými manévry, které byly v bitvách použity.

Vzhledem k tomu, že se v práci zabývám i událostmi, které předcházely samotným bitvám, byla použita i další literatura, zejména kniha Františka Emmerta *Peklo na východní frontě 1941 – 1945* a kniha Petra Michálka *Pravda o Východní frontě: 1941-1944: chronologie bitev bez ideologických mýtů*. Obě publikace popisují válečný stav na východní frontě a nabízejí nezaujatý pohled do zákulisí Velké vlastenecké války. Za další literaturu, která mi pomohla při čerpání faktů, lze považovat dílo Vladimíra Vasiljeviče Karpova *Maršál Žukov: jeho spolubojovníci a soupeři ve válce i v míru*. Autor v knize nabízí pohled na jednu z největších osobností a hrdinů

druhé světové války. Přiblížen je i jeho soukromý život během bitev a nechybí zde ani souhrn taktických manévřů, které poukázaly na jeho vojenskou genialitu.

Jelikož se tato práce věnuje převážně příčinám chyb, které Německo udělalo v bojích na sovětském území, čerpal jsem i z dalších publikací popisujících sovětské vítězství. Publikace Bryana Fougata *Bouře na Dněpru: Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války* mi nabídla ucelený pohled na postupné kroky sovětské armády a její přerod ze strachující se bezradné skupiny po sebevědomím napěchovaný kolos, který dokázal zastavit do té doby neporažená německá vojska. Podobná byla publikace Paula Carella *Operace Barbarossa: pochod na Rusko*, která se odlišovala zejména tím, že popisovala postup z pohledu útočící strany a poukazovala na sílu německého zbrojení.

Při zpracování materiálů jsem se snažil využít chronologické metody, protože jednotlivá data jsou popisována v daném časovém pořadí. Další využitá metoda v práci je metoda komparativní, která porovnává jednotlivé názory různých autorů a faktografická data nebo číselné údaje o technice či počtu obětí. Obsah práce je založen především na sekundárních pramenech, tedy na odborné literatuře a dalších odborných studiích, které se zabývají touto problematikou.

2 PLÁNY A TECHNOLOGICKÉ VYBAVENÍ ZNEPŘÁTELENÝCH STRAN

Útok Německa na Sovětský svaz, nazývaný operace Barbarossa, je dodnes nejrozsáhlejší vojenskou akcí v dějinách. Co do počtu vojáků, geografické rozsáhlosti válečného prostoru a urputnosti bojových akcí s ní nelze srovnat žádný jiný vojenský konflikt. Hitler měl zřejmě dva důvody k zahájení této operace. Prvním z nich mohlo být jakési naplnění představ, které uveřejnil ve své knize *Mein Kampf*, druhým pak snaha zničit jakéhokoli možného spojence Velké Británie na kontinentu. V prvním případě se jednalo o jednu ze základních představ nacistického hnutí, která se zaměřovala na získání životního prostoru pro Německo na východě, který by bylo možné kolonizovat a hospodářsky využít. Ačkoliv Německo nebylo v roce 1941 zdaleka přelidněno, Hitler hledal nový německý životní prostor ve východní Evropě.¹ Stejně tak chtěl Hitler ukázat dosud neporažené Velké Británii ještě jednu demonstraci vojenské síly v osobním přesvědčení, že teprve potom bude ochotna uzavřít mír.

Hitler považoval pakt o neútočení uzavřený 23. srpna 1939 se Sovětským svazem pouze za dočasný taktický manévr. Sovětský svaz totiž disponoval velkým množstvím přírodních surovin, které byly důležité pro německý zbrojní program. Léto 1940 ale přineslo neočekávanou situaci. Sovětskému vojenskému průmyslu přestaly vyhovovat suroviny, které dosud dostával, a vyžadoval proto suroviny, které prioritně dostávalo k zásobování Německo. Pro Sovětský svaz to byla velmi důležitá otázka, protože jen díky těmto surovinám mohl rozvíjet svůj vojenský průmysl a plnit tím zbrojní program. Hitler se snažil Stalina přinutit, aby dohodnuté suroviny byly přednostně dodávány Německu, ale všechny podniknuté kroky byly neúspěšné. Vjačeslav Molotov, který plnil funkci sovětského lidového komisaře zahraničních věcí, kvůli tomu navštívil v listopadu 1940 Berlín.² Již po tomto setkání bylo zřejmé, že vztahy obou států dosáhly svých limitů. Molotov, plně si vědom svého poslání, nebyl ochoten oslabit sovětskou ekonomiku za žádnou cenu a Hitler vycítil hrozbu možného sovětského vydírání. Historikové proto považují Molotovovu návštěvu Berlína za počátek Hitlerova rozhodnutí o zahájení operace Barbarossa.

---

¹ EMMERT, František, *Peklo na východní frontě: 1941-1945*, Brno 2013, s. 5 – 6.

² Tamtéž, s. 7.

Situace se vykristalizovala takovým způsobem, že v létě 1941 byla celá východní kontinentální Evropa, s výjimkou Sovětského svazu, buď zapojena do Osy, nebo byla neutrální. Sovětské politické vedení si konečně uvědomilo nebezpečí svého osamocení. Spojené státy americké se nacházely v bezpečí za oceánem mimo Hitlerův dosah. V období mezi vypuknutím války v září 1939 a červnem 1941 zůstávaly německé vojenské nedostatky skryty díky totálním porážkám či selháním protivníků.³ Z již uskutečněných vojenských akcí se dalo usuzovat, že blesková válka bude zahrnovat pouze střet s armádou, která je momentálně k dispozici, a ta musí být poražena dříve, než se podaří zmobilizovat zálohy a obnovit vojenskou sílu. Veškerá německá vítězství, která operaci Barbarossa předcházela, zlikvidovala jakýkoli odpor vůči Hitlerovi. Hitler v té době díky tomu zaujímal výsostné postavení v politickém a vojenském vedení země operace Barbarossa se tak mohla uskutečnit přesně podle jeho přání. Vojska Skupiny armád Jih dostala za úkol ovládnout obrovské zemědělské a průmyslové poklady na Ukrajině, čímž by byly naplněny ekonomické touhy Velkoněmecké říše.⁴

2.1 Německé plány

Do připravovaných plánů operace Barbarossa zasahoval Hitler ve velké míře. To zřejmě přímo souviselo jak s jeho nabytou sebedůvěrou ve vlastní vojenské schopnosti, tak i s významem, který přisuzoval boji proti komunismu. Po realistickém zhodnocení možností německého pozemního vojska a letectva plán z počátku nepředpokládal větší útočné operace do hloubky území. Prvním postupovým cílem byla linie řek Dvina – Dněpr. Druhá fáze se zaměřovala na operační přestávku, ve které se mělo hlavně dbát na obnovení logistických služeb, případný posun vpřed se očekával pouze o 175 kilometrů. Třetí fáze už počítala s mohutnými údery na Leningrad, Moskvu a do hloubky ukrajinského území.⁵ Doplnující studii k tomuto plánu vytvořil podplukovník Bernard von Lossberg, podle jehož studie stačil pro potřebné nahromadění sil k vojenskému útoku na východě pouze jeden měsíc. Německé velitelství se domnívalo, že většina sil Rudé armády bude zničena během první fáze útoku. Von Lossberg se zaměřil

---

³ KIRCHUBEL, Robert, *Operace Barbarossa 1941: skupina armád Jih*, Praha 2008, s. 12.

⁴ BISHOP, Chris, *Organizace a bojiště tankového vojska německé armády ve druhé světové válce*, Praha 2010, s. 36.

⁵ LUCAS, James, *Válka na východní frontě: 1941-1945*, Plzeň 1997, s. 26 – 27.

hlavně na rozpracování možných alternativ ve druhé fázi útoku. Příprava plánů pro nejrozsáhlejší útočnou akci ve vojenských dějinách tak byla závislá pouze na jednom generálmajorovi a dvou podplukovnících. Mnohem horší skutečnost představoval fakt, že veškeré plány byly zhotoveny na základě sporných informací o protivníkovi. Stalin si byl plně vědom, že Němci budou chtít v první řadě získat Ukrajinu. Na tomto jediném závěru se dokázal Hitler shodnout jak se svými ekonomickými poradci, tak s představiteli vojenského zpravodajství a vedení vojenského geografického odboru v Hlavním velitelství pozemního vojska. Důstojníci z tohoto velitelství měli snahu německá vojska na jihu posílit, protože právě zde očekávali existenci hlavního sovětského vojenského uskupení. Výrazné navýšení množství sovětských vojsk na Ukrajině během zimy 1940 – 1941 však ve skutečnosti vyvolalo u Němců obavy, zda operace vedená z jihu je tou správnou variantou.⁶ V té době se však v Německu strach a opatrná varování nedovolovaly, povolen byl jen bezbřehý optimismus a tak naprosté ignorování reálného stavu činilo z neuskutečnitelných úkolů úkoly snadno proveditelné. Tomu mocně pomáhala absolutní víra v technologickou a operační nadřazenost Německa.

2.2 Sovětské plány

V Sovětském svazu se v průběhu třicátých let odehrávalo mnoho věcí. Sověti nechali vybudovat opevnění podél celé západní hranice. Ve vybudovaných prostorách se počítalo i s krytím možné mobilizace Rudé armády tak, aby bylo možné odrazit nepřátelský útok a provést přípravu na vlastní hlavní útok. Jak již bylo zmíněno, v plánech sovětského velení hrálo primární úlohu udržení Ukrajiny, a to nejenom kvůli rozsáhlým surovinovým a průmyslovým zdrojům, ale také z důvodu, že zde bylo možné koncentrovat vojenské síly v bezprostřední blízkosti balkánských států. Největším problémem Rudé armády před vypuknutím války ale byla disciplína a vojenská morálka. Od třicátých let Stalin vyměnil většinu sovětských vojenských velitelů, protože je považoval za zrádce a sabotéry, tento přístup samozřejmě úroveň armády nikterak nezlepšil.⁷ Několik německých vítězství v bleskových válkách do června 1940 ke všemu změnilo poměr sil ve světě. Sovětské velení tak přistoupilo na ještě

---

⁶ KIRCHUBEL, s. 14.

⁷ MICHÁLEK, Petr, *Pravda o Východní frontě: 1941-1944 : chronologie bitev bez ideologických mýtů*, Praha 2010, s. 56.

defenzivnější taktiku, i kdyby se mělo jednat o několik prvních týdnů války. Říjen 1940 přinesl do sovětských řad značné oživení. Stalin přikázal zcela změnit své priority a zavelel k přesunu operačního směru z moskevského na jihozápadní. Na základě tohoto přesunu byl 14. října 1940 vytvořen a schválen nový mobilizační plán, který byl rozpracováván následujícího půl roku.⁸ Přesun priorit a vržení všech sil ke zpracování ofenzivních plánů však nebylo jedinou a hlavní chybou. Největší kámen úrazu byl ten, že v Rudé armádě panoval jiný předpoklad krizové situace před válkou. Sovětské velení si myslelo, že tato situace bude trvat déle než 14 dní a nebylo tím pádem na takovou situaci dostatečně připraveno. Nedostatečnou připravenost a lehkovážnost podtrhuje i fakt, že rozvědka sice zjistila, že Hitler přikázal zdvojnásobit počet německých tankových divizí, ale nepřišla už na to, že toto zdvojnásobení představuje pouhé rozdělení stávajících tankových divizí.

Počátkem roku 1941 byl v Kremlu konečně vyzkoušen vypracovaný mobilizační plán MP-41 pomocí dvou operačních her na mapách.⁹ V prvním případě představoval velitel Kyjevského zvláštního vojenského okruhu Žukov útočící Němce, akce skončila jeho vítězstvím, protože jeho sovětský protivník udělal několik závažných defenzivních chyb. V případě druhém se Žukovovi podařilo úspěšně ubránit Ukrajinu proti nepřátelskému útoku a dokonce se mu podařilo provést několik menších útočných akcí proti Maďarsku a Rumunsku. Po vyhodnocení těchto her 14. ledna 1941 se Stalin rozhodl jmenovat Žukova novým náčelníkem Generálního štábu Rudé armády.¹⁰ Po převzetí nové funkce měl Žukov k dispozici pouhých pět měsíců, aby prosadil svoji defenzivní strategii. Nechal vytvořit nové plány, ve kterých byl hlavní předpoklad krytí svých hranic, a po něm měla následovat aktivní vysunutá obrana, která měla být v případě potřeby doplňována protiútočnými akcemi. Taktika byla uzpůsobena tak, že hlavní úderné nepřátelské tanky budou propuštěny do týlu, kde potom budou postupně likvidovány. Žukov měl plán promyšlený dlouho dopředu, defenzivní strategie měla být pouhou epizodou před provedením hlavních úderů, které by jeho armádu nasměrovaly hluboko do území Třetí říše. Každý z jednotlivých vojenských okruhů musel připravit své dílčí plány a v průběhu dubna či května je předat na hlavní velitelství armád. Zde dostali velitelé podřízených sborů možnost se s plány seznámit, ale pouze rámcově,

---

⁸ LUCAS, s. 31.

⁹ KIRCHUBEL, s. 17 – 18.

¹⁰ Tamtéž, s. 18.

nikdo neobdržel kopie. Na základě vytvoření těchto inovátorských myšlenek se Žukovovi podařilo přesvědčit Stalina, aby bylo ze zálohy povoláno na 500 000 mužů.¹¹

Jaro 1941 však přineslo Žukovovi i jemu nadřízenému maršálovi Semjonovi K. Timošenkovi nepříjemné zprávy. Dozvěděli se o existenci plánu operace Barbarossa. Společně s touto informací jim byla naservírována poznámka, že Německo plánuje vést hlavní úder v prostoru ležícím severně od Pinských bažin. Stalin byl tedy ještě více utvrzen v udržení hlavních vojenských sil na Ukrajině. Z tohoto důvodu nechal Žukov přesunout vojska 19. armády ze Severokavkazského vojenského okruhu na Ukrajinu do okolí města Čerkassy. Vojska 16. armády přesunul ze Zabajkalského vojenského okruhu do okolí města Šepětovky ležící na středozápadní Ukrajině.¹² Navzdory těmto přesunům však nebyla žádná ze sovětských armád na nadcházející válečné akce plně připravena. Velikým problémem na západní Ukrajině se ukázalo značné rozprostření jednotlivých divizí většiny mechanizovaných sborů, které od sebe dělilo někdy i více než 150 km. Druhý sled, který měl sloužit k jistění celé situace, byl umístěn nahodile od prostoru Stalinovy linie až k řece Dněpru. Břehy této mohutné řeky okupovaly zálohy generálplukovníka Kirponose.¹³ Sověti měli velmi dobré informace o pozicích německého vojska v Rumunsku a také věděli, že jsou tato vojska od svých hlavních sil na sever od Karpat oddělena maďarským územím. Rudá armáda byla tedy připravena přejít do útoku na německého spojence ihned poté, co otupí předpokládaný první německý úder. Útok měl být doplněn mohutnými leteckými údery na ropná pole v oblasti Ploiesti s podporou námořních výsadkových operací na rumunském pobřeží. Krátce před vypuknutím operace Barbarossa čítala Rudá armáda celkem 303 divizí. Všechny tyto plány musely být anulovány v souvislosti s náhlostí von Rundstedtova útoku.

2.3 Vojska Skupiny armád Jih

Skupinu armád Jih tvořilo 797 000 německých vojáků, kteří byli shromážděni na území obsazeného Polska, a dalších 175 000 vojáků v Rumunsku.¹⁴ V okamžiku, kdy byla operace Barbarossa zahájena, se tak nacházelo pod von Rundstedtovým velením 46

---

¹¹ FOGATE, Bryan, *Bouře na Dněpru: Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války*, Brno 1999, s. 111.

¹² MICHÁLEK, s. 62.

¹³ CARELL, Paul, *Operace Barbarossa: pochod na Rusko*, Praha 2003, s. 87.

¹⁴ KIRCHUBEL, s. 23.

německých a spojeneckých divizí. Prakticky všechna německá vojska na východě se ještě dělila do dvou rozdílných skupin, na skupinu motorizovanou a pěší divize. Hitlerovi se po pádu Francie sice podařilo zdvojnásobit počet tankových divizí, ale zároveň musel pěším jednotkám odebrat většinu motorizovaných prostředků. Takové řešení musel zvolit po zkušenostech z válečných akcí ve Francii, kde se nacházelo u každé pěší divize motorizované protitankové dělostřelectvo, ale v rámci této operace nemohly být tyto podmínky aplikovány. Vzhledem k terénním podmínkám padla největší bojová zátěž na von Rundstedtovy pěšáky. Dokonce i většina motorizované pěchoty z tankových divizí se musela na bojiště přesunovat na nákladních automobilech a vést bojové akce po sesednutí. Všem z válečného velení na německé straně bylo jasné již 22. června, že válka proti Sovětskému svazu bude daleko obtížnější akcí než dosavadní boje v Polsku a ve Francii. Obtížný pohyb zapříčiňovalo počasí, které se měnilo prakticky každý den. Jeden den byly cesty rozmáčené deštěm, zatímco následující den se nad naprosto suchou stepí vznášela oblaka prachu. Velitel jedné z rot si poznamenal:

„Cesty a den patřily Němcům, les a noci Rusům“¹⁵

V moderních válkách zůstává nejničivějším vojenským prostředkem dělostřelectvo. Ve Skupině armád Jih se nacházely v úrovni pěšího praporu minomety s ráží 50 mm a 82 mm.¹⁶ Po zkušenostech z války proti Francii se ukázalo, že tato podpora je příliš slabá, tak pěší pluk zabezpečovaly ještě polní kanony s ráží 105 mm a polní houfnice ráže 150 mm. Jednotlivé divize byly ještě podporovány raketometnými oddíly, jejichž dostřel byl až 7 000 metrů. Němci nechali přepravit po železnici od břehů La Manche i čtyři těžké kanony K5, které dostřelily na vzdálenost až 50 km. Co se protivzdušné obrany týče, ta byla silně nedostatečná. Hitler nechal vyrobít 15 000 protiletadlových kanónů, ale většina z nich směřovala na obranu Velkoněmecké říše, protože britské letectvo neustále zesilovalo svoji činnost. Nejpozoruhodnější zbraní proti těžkým sovětským tankům se stal protiletadlový 88mm kanon, který byl odebrán z výzbroje jednotek vojenského letectva.

Mezi elitní motorizované svazky Skupiny armád Jih bezesporu patřily tankové divize SS Leibstandarte Adolf Hitler a SS Wiking.¹⁷ Svazky byly tvořeny dobrovolníky,

---

¹⁵ Tamtéž, s. 24.

¹⁶ CARELL, s. 89 – 90.

¹⁷ FOUGATE, s. 115.

kterí prošli velice náročným výběrem a výcvikem. První ze jmenovaných divizí vznikla rozšířením Hitlerovi osobní stráže a jejím velitelem byl jeden z vůdcových přátel Sepp Dietrich. Základem druhé jmenované divize byl pluk Germania, který byl dotvořen pomocí dobrovolníků ze skandinávských zemí a západní Evropy. V rámci každé skupiny armád navíc působily dva speciální oddíly SS, které měly v každém prostoru realizovat nacistickou rasovou politiku.

Proti Sovětskému svazu mohlo německé vojenské letectvo nasadit o mnoho méně bojových letadel, než mělo k dispozici během bitvy o Británii. Letectvo bylo ještě citelněji oslabeno tím, že se nenacházelo na místech hlavních úderů, nedisponovalo žádnými střemhlavými bombardéry a značná část stíhaček byla vyčleněna na ochranu rumunských ropných polí. V dubnu 1941 byly jednotky V. leteckého sboru umístěny v jižním Polsku a jejich stěžejním úkolem byla podpora vojsk dvou armád a jedné tankové skupiny. Zpočátku měla být hloubka operačních zásahů pouze do vzdálenosti 350 kilometrů, nakonec však přesahovala až 1600 kilometrů¹⁸, neboť sahala až k Rostovu na Donu. Jednotky IV. leteckého sboru byly přesunuty z Francie do Rumunska během května 1941. Tyto jednotky měly za úkol zabezpečovat oblasti Besarábie a Krymu.

Logistické zabezpečení byl velký problém již od samého počátku zahájení operace Barbarossa. Německé velení doufalo, že se jim podaří značnou část zásob získat na dobytém území, Napoleonův neúspěch z roku 1812 zřejmě nebyl dostatečný příklad k poučení. Předpokladem bylo, že plné logistické zabezpečení bude stačit na první měsíc operací. Základem pro toto smýšlení byly maximální požadavky z bojových akcí ve Francii, i přes to se ukázalo být logistické zásobování jako nedostatečné.¹⁹ Zvláštní zásobování pozemního vojska nebo letectva navíc přinášelo mnoho dalších organizačních problémů. Sovětské železnice bylo nutné nejprve zabezpečit proti osamělým jednotkám Rudé armády a následně převést na Evropský rozhod, aby je bylo vůbec možné používat.²⁰ Další problémy způsobovala nutná rekonstrukce a modernizace signalizačních signálů, zásoby vody byly nevyhovující a všechno podtrhovalo špatné uhlí, které muselo být nahrazováno kvalitnějším německým. Nedostatečná byla také přepravní kapacita svazků, čísla pěších i motorizovaných divizí

---

¹⁸ EMMERT, s. 16.

¹⁹ GLANTZ, David, *Operation Barbarossa: Hitler's Invasion of Russia 1941*, Cambridge 2011, s. 54.

²⁰ Tamtéž, s. 61.

výrazně převyšovala daný standart a proto byly již během tažení zabírány místní koně, spřežení a motorová vozidla. Tím, jak Skupina armád Jih pronikala postupně do hloubky sovětského území, měla k dispozici čím dál více dobrovolníků, kteří působili jako řidiči nákladních automobilů, vozkové, ošetřovatelé koní a kuchaři.

Zajímavé příběhy v sobě skrývají osudy německých spojeneckých vojsk. V Maďarsko neměl Hitler dostatečnou důvěru, protože měl stále na paměti, že jej během krizových let 1938 a 1939 dostatečně nepodpořilo. Proto nedovolil, aby byla maďarská armáda při přípravě plánů operace Barbarossa kontaktována. Maďarsko na jaře 1941 nabídlo Německu podporu během války s Jugoslávií, to znamenalo pro Sovětský svaz zapojení země do německého bloku. Oficiální vstup Maďarska do války se ovšem datuje k 27. červnu²¹, kdy měly být údajně bombardovány Košice sovětským letectvem. Pravděpodobnější ovšem je skutečnost, že se jednalo o rumunské letouny. První maďarské jednotky zasáhly do bojů až 9. července, jejich nasazení se však neustále snižovalo a v listopadu 1941 musel být takzvaný Rychlý sbor z frontové linie stažen kvůli ztrátám a zastaralé výzbroji. Svého nejvýznamnějšího spojence Itálii odmítal Hitler do operace Barbarossa jakkoliv angažovat, neboť chtěl, aby se Itálie plně soustředila na válku ve Středomoří. Italský diktátor Benito Mussolini dal přesto připravit pro tuto akci expediční sbor generála Giovanniho Messeho. Sbor měl původně spadat pod velení Říma, nakonec byl začleněn do německé 11. armády.²² Rumunsko bylo jediným německým spojencem, s jehož vojenským nasazením se počítalo od samého počátku. Země se během léta 1940 ocitla v kritické situaci – Stalin obléhal Besarábii, Francie byla poražena Německem a Velká Británie vedla samostatný boj o přežití. Obrovské zásoby ropy a poměrně dlouhá hranice se Sovětským svazem však zapříčinila, že se rumunské zájmy spojily s německými. Obsazením Besarábie se dostal Sovětský svaz k ropným polím v Ploiesti na vzdálenost 100 kilometrů²³ a životním zájmem Německa bylo toto území ubránit a obsadit navíc Oděsu a Krym. Slovensko vděčilo za získání nezávislosti v roce 1939 Hitlerovi. Představitelé slovenské armády většinou začali svoji vojenskou kariéru v rakousko-uherské armádě, měli teda určité podvědomí o německé taktice a ovládali němčinu. Reálný stav přispění v operaci Barbarossa byla jedna Rychlá brigáda, kterou vedl plukovník Pilfousek. Němci

---

²¹ KIRCHUBEL, s. 25 – 26.

²² MICHÁLEK, s. 84.

²³ EMMERT, s. 23.

považovali slovenské důstojníky za pohodlné a vojáky špatně vycvičené, proto jim dávali pouze omezené úkoly.

2.4 Sovětská vojska

V sovětské armádě ležela největší tíha zodpovědnosti k zastavení von Rundstedtových sil na Jihozápadním a Jižním frontu. Nejvíce početnou armádou disponoval generálplukovník Michail P. Kirponos, kterému podléhalo více než 907 000 vojáků.²⁴ Tuleněvův Jižní front nechal vytvořit hlavní stan až dva dny po tom, co byl zahájen německý útok, s primárním úkolem udržet Besarábii. Tento krok tak umožnil velitelství Jihozápadního frontu soustředit se na bojové akce v okolí Kyjeva. Rudá armáda tehdy trpěla na Ukrajině slabinami jako nezkušeností důstojníků a poddůstojníků, absencí moderního rádiového spojení, kdy téměř veškerá komunikace šla přes takzvané linkové spojení, které bylo možné snadným způsobem likvidovat pomocí letadel, a nedostatečným logistickým zabezpečením.

Základem Rudé armády byla pěchota. Německé velení bylo dobře obeznámeno s touto informací ještě před zahájením útočných akcí a předpokládalo, že přednosti sovětského pěšáka jsou statečnost a vytrvalost. Vojska Skupiny armád Jih se mohla záhy na vlastní oči přesvědčit, jak odolná je sovětská pěchota vůči tankovému útoku díky množství protitankových zbraní. Kupříkladu sovětská střelecká divize měla tabulkovou hodnotu 14 483 vojáků²⁵, takové množství neměla žádná jiná divize v Evropě. Jižní i Jihozápadní front měl k dispozici svůj vlastní výsadkový sbor, ale pravdou je, že značné množství vojáků absolvovalo pouze jeden až dva cvičné seskoky.

Celkem deset mechanizovaných sborů bránilo 22. června Besarábii a západní Ukrajinu.²⁶ Německé rozvědce se však podařilo identifikovat pouze tři z nich, což samozřejmě vedlo k velkému překvapení skupiny von Kleista, když se na ně později valil jeden masový útok za druhým. Jak už je v Rusku obvyklé, tak ohromnou nevýhodou jsou i při takovém počtu vojáků obrovské vzdálenosti. Mechanizované sbory byly rozptýleny na moc velkém území, takže koncentrace pouze na jeden směr byla velmi obtížná. Vše dohromady navíc komplikovalo nejednotné velení a špatná pohotovost v určitých fázích boje. Sovětská armáda disponovala téměř 5 500 tanky, ale

---

²⁴ KARPOV, Vladimír Vasiljevič, *Maršál Žukov: jeho spolubojovníci a soupeři ve válce i v míru*, Praha 2012, s. 74.

²⁵ KIRCHUBEL, s. 27.

²⁶ Tamtéž, s. 28.

některé zdroje uvádějí, že pouze 27 % z nich bylo plně bojeschopných.²⁷ Tanky BT-7 a T-26 byly hodně zastaralé, přesto byly mnohem lepší než německé Pz. I a Pz. II. a v mnoha ohledech se vyrovnaly tankům Pz. III a Pz. IV. Problémem ale byla nedostatečná bojeschopnost prakticky každého druhého tanku, což vyplývalo ze špatné údržby, nedostatku náhradních dílů a z mnoha dalších nebojových příčin.

Za největší trumf považovalo velení Rudé armády své dělostřelectvo. Nové raketomety uměly vydat salvovou palbu raket, kde jich na jednom odpalovacím zařízení mohlo být až 36 kusů. Tato zbraň byla navzdory svému účinku levná a konstrukčně jednoduchá. Jedinou její nevýhodou byla menší přesnost, jelikož vedla nemiřenou střelbu pouze na plochu. V obranné fázi se Rudá armáda hlavně spoléhala na polní a stálá opevnění, kdy byl každý z těchto prostorů vyplněn pěti až deseti dělostřeleckými sruby, deseti až patnácti pěchotními sruby s kulometnou a protitankovou výzbrojí. V březnu 1941 bylo vystavěno několik nových opevněných prostorů, na kterých denně pracovalo až 43 000 dělníků. Německá statistika hovoří, že proti nim v bitvách stálo 1912 bojeschopných a pouze 192 rozestavěných pevnostních objektů.²⁸

O ztrátách sovětského letectva z prvních dnů operace Barbarossa se napsalo již mnoho. Před vypuknutím války se německému vojenskému letectvu podařilo identifikovat celkem 38 divizí, přičemž každá obsahovala 120 až 240 bojových letadel.²⁹ Prosakují však informace, že Sověti měli k dispozici ještě 50 dalších leteckých divizí. Sovětské námořnictvo zcela ovládalo Černé moře. Proti nim stálo jen několik rumunských lodí a rychlých německých člunů. Sověti měli k dispozici jednu zastaralou bitevní loď, pět křižníků, 17 torpédoborců, 43 ponorek³⁰ a větší množství malých bojových plavidel. Stejně jako Němci měli také Sověti velké problémy s logistickým zabezpečením. Tížil je nedostatek nákladních automobilů bez ohledu na to, že během prvních let války byla zahájena velkosériová výroba. Mechanizované sbory byly nuceny posílat své tanky do bojů osamocené, protože motorizovaná pěchota i motorizované dělostřelectvo se pro tento nedostatek opožďovaly.

Vhodná je i zmínka o geografii na Ukrajině. Je tvořena rozsáhlou říční sítí dněperského povodí a Pinskými bažinami. Všude jinde se nachází step obsahující

---

²⁷ FUGATE, s. 145.

²⁸ KIRCHUBEL, s. 30.

²⁹ EMMERT, s. 36 – 37.

³⁰ MICHÁLEK, s. 110.

velkou vrstvu úrodné půdy, která se za vydatných dešťů proměňovala v takzvanou rasputicu, bahno, které velice pomalu vysychalo. Na Ukrajině se také nenacházely žádné rozsáhlé lesní masivy, které jsou obvyklé na sever od Pinských bažin. Zajímavostí je, že velké vodní toky, Dněprem počínaje, byly široké stovky metrů, a přesto nepředstavovaly významnou taktickou překážku pro bojové jednotky. Větší problém způsobovaly německým zásobovačům, kteří zvláště na východ od Dněpru museli řešit složité situace kvůli logistickým nedostatkům.

3 OTEVŘENÍ VÝCHODNÍ FRONTY

Zpráva o zahájení rozsáhlého vojenského útoku nacistického Německa a jeho spojenců proti Sovětskému svazu byla nepříjemným překvapením nejenom pro samotný Sovětský svaz. Jako první tuto zprávu oznámil Říšský rozhlas ve svém vysílání v půl šesté ráno 22. června 1941. Šokující informace potvrdily předchozí zprávy a obavy západních zpravodajství, které upozorňovaly na podezřelé shromažďování velkého počtu německých vojsk před sovětskými hranicemi. Obležení vojsk se rozprostíralo po celé délce hranic od Finska až po Rumunsko. Sovětský vůdce J. V. Stalin byl proti těmto zprávám z počátku značně skeptický a nevěnoval jim žádnou pozornost, dokonce ani v prvních hodinách samotného útoku. Jeho myšlenky byly uzavřené v představě, že podepsáním desetiletého paktu o neútočení s nacistickým Německem, ke kterému došlo 23. srpna 1939, uchránil před účastí ve světové válce svoji zemi, která na ni nebyla připravena.³¹ Doufal, že se Německo v konfliktu s Velkou Británií absolutně vyčerpá a pro případný útok na SSSR mu už nezbydou síly. Ve dvouletém cyklu průběhu války se tak izolovaný Sovětský svaz pod vedením Stalina věnoval konsolidaci a modernizaci své armády a mocenským ambicím se věnoval spíše jen sporadicky. Sovětskému svazu vyhovovalo soustředit se na oblast Dálného východu, který byl sužován agresivními Japonci, i hospodářsky spolupracovat s Německem, kterému až do června 1941 dodával suroviny.³²

Veřejné prohlášení o invazi si v Německu vzali na starost ministři zahraničí Joachim von Ribbentrop a propagandy Joseph Goebbels. Ve svých prohlášeních uvedli jako hlavní důvod, že se Sovětský svaz nečekaně spojil s Velkou Británií proti Německu a údajně chtěl Německo sám vojensky napadnout, proto bylo nutné nepříteli předejít preventivním úderem.³³ Propagandistické prohlášení vyvolává rozporuplné ohlasy dodnes, i v odborné literatuře se objevují spekulace, zda by na tom nemohlo být něco pravdy, byť se nikdo nesnaží zpochybňovat roli nacistického Německa jako agresora, který měl s dobytým sovětským územím své plány. Ke spekulacím přispívá skutečnost, že sovětský armádní generál G. K. Žukov na jaře roku 1941 skutečně

---

³¹ MICHÁLEK, Petr, *Pravda o Východní frontě: 1941-1944 : chronologie bitev bez ideologických mýtů*, Praha 2010, s. 268 – 269.

³² Tamtéž, s. 271.

³³ BISHOP, s. 43.

uvažoval o ochranném útoku na německá vojska shromážděná podél sovětských hranic. Tato, spíše jen soukromá úvaha, ale nakonec nebyla mezi sovětským velením ani diskutována.

3.1 Postoj Velké Británie

Velká Británie, která tehdy vedla válku proti Německu prakticky osamocena, se ihned postavila na stranu Sovětského svazu a britský premiér W. Churchill ve svém rozhlasovém projevu přislíbil napadenému státu materiální i vojenskou pomoc. Pro samotného Churchilla představovalo rozmělnění německých sil velkou úlevu. Ve Velké Británii panovala před 22. červnem obava ze soustředěného německého útoku na britské kolonie Egypt a Suezský průplav. Britští představitelé si tedy po otevření mohutné východní fronty mohli z tohoto pohledu oddychnout. Churchill se domníval, že zapojením Sovětského svazu do války by mohl přimět USA, aby do konfliktu vstoupily rovněž. Z pohledu megalomanského Hitlera měl být rozsáhlý útok pouhou vojenskou epizodou. Věřil v porážku Ruska do několika měsíců a doslova prohlásil:

„stačí kopnout do dveří a celý ten chlív spadne“³⁴

Představa byla taková, že dobytím Ruska se mu otevře spousta materiálních možností k dobytí Velké Británie. Historie však několikrát ukázala, že Rusko ve válkách není radno podceňovat, toho si byl plně vědom i W. Churchill a plně věřil, že SSSR německý nápor ustojí. Po vzpamatování se z prvotního šoku podobně na situaci nahlížel i sám J. V. Stalin. Pro posílení vůle svých obyvatel k obraně se obrátil od komunistického pohánění veřejnosti k tradičnímu ruskému vlastenectví a již 3. července 1941 konflikt nazval vlasteneckou válkou.

3.2 Přejít do útoku, směry invaze

Německý útok podél hranic Sovětského svazu začal v neděli 22. června 1941 ve čtvrt na čtyři ráno, takticky ještě před rozedněním, aby vznikl nečekaný zmatek.³⁵ Jako úplně první vnikly na sovětské území speciální jednotky, které měly za úkol obsadit mosty a přerušit kabelové spojení mezi nepřátelskými jednotkami. Poté následovala mohutná dělostřelecká palba. V těsném závěsu za sebou se přes hranice valily invazní armády, které dohromady čítaly téměř čtyři miliony vojáků. Na protější straně stála také

---

³⁴ EMMERT, František, *Peklo na východní frontě: 1941-1945*, Brno 2013, s. 11.

³⁵ MICHÁLEK, s. 274.

značná vojenská síla, která čítala téměř tři miliony vojáků, avšak byla zcela zaskočena. V prvních hodinách války se nejvýznamnější boje odehrály jen na několika málo místech, například v běloruském Brest-Litevsku. Zde postupující německé jednotky musely svést přes týden trvající bitvu o tamní historickou vojenskou pevnost. Většina ostatních úseků právě otevřené fronty padla do německých rukou celkem hladce, i díky naprostému zmatku, který panoval mezi sovětskými jednotkami. Jasně rozkazy z Moskvy začaly k sovětské armádě přicházet až v dalších dnech. První den války se také nesl ve znamení německých vzdušných útoků. Německá armáda poslala do bojů o Sovětský svaz tři flotily luftwaffe.³⁶ Tito elitní piloti disponovali oproti sovětským letcům čerstvými bojovými zkušenostmi, které získali v předchozích bojích v západní Evropě. Napadána byla především nechráněná letiště, aby protivník v první řadě nemohl vzlétnout a proti útokům se hůře bránil. Během prvního dne se podařilo zničit tisíce sovětských letadel, z toho drtivou většinu na zemi. Úspěch bývá ovšem v literatuře často zveličován. Je třeba si uvědomit, že útočící letouny luftwaffe měly na sovětské a poměry značně omezený dolet. Útočily tedy pouze na letiště, která byla umístěna na Ukrajině, Bělorusku a v Pobaltí. Sověti ovšem měli své letectvo rozmístěno po celém území státu, takže spousta leteckých sil zůstala nedotčena.

V dalších dnech invaze se sovětské jednotky začaly pomalu vzpamatovávat a uchýlily se k zarputilé obraně, rychlý německý postup přesto pokračoval. Útočící vojsko postupovalo ve třech směrech: na Pobaltí, Bělorusko a Ukrajinu. Skupina armád Sever, čítala ze tří skupin nejméně vojáků a disponovala pouze třemi tankovými divizemi.³⁷ Její postup byl celkem snadný a brzy pronikla přes Litvu až do severního Pobaltí. Na litevském území armáda nejvíce pocítila nepřítele hned druhý den invaze u městečka Raseiniai, kde proti Němcům vyrazila formace tří stovek sovětských tanků. Sovětský odpor byl zesílen až v Lotyšsku, i přesto však polní maršál Wilhelm von Leeb dobyl významné severoruské město Novgorod a již 20. července 1941 stál pouhých sto kilometrů před Leningradem. Takto rychlý postup překvapil i samotného Hitlera. Relativně snadný a rychlý postup nejslabší německé skupiny armád však nebylo třeba nikterak přeceňovat. Vše bylo usnadněno skutečností, že Sověti tento vyhraněný neruský region připojili ke svému území pouhý rok před válkou a nestihli v něm

---

³⁶ GLANTZ, s. 75.

³⁷ KIRCHUBEL, Robert, *Operace Barbarossa 1941: skupina armád Jih*, Praha 2008, s. 33 – 37.

vybudovat pevnější pozice a opevnění. Německý postup byl doprovázen četnými protisovětskými povstáními místních obyvatel a také hromadnými dezercemi jednotek Rudé armády, které byly takzvaně ušité horkou jehlou z místních vojáků. Severní postup musel být dokonce před Leningradem zpomalen, aby se předešlo obklíčení čelních jednotek z nechráněných křídel. Muselo se vyčkat na příjezd tankových posil, se kterými chtěl von Leeb na město zaútočit. Čekání bylo marné, protože na poslední chvíli hlavní velení rozhodlo, že tanky směřující k Leningradu se otočí a pojedou vypomáhat Skupině armád Střed k Moskvě. Tento tah se ukázal být mylným, sovětská obrana na předměstí Leningradu výrazně zmohutněla a začaly se odehrávat velmi těžké a kruté boje. Do obranných pozic byli naverbováni odhodlaní vojáci převážně ruské národnosti a na pomoc se vydali i samotní obyvatelé Leningradu. Po několika nepovedených útocích a urputné obraně se Hitler rozhodl pro stabilizaci severního úseku východní fronty a již v září 1941 padlo rozhodnutí, že se město pokusí dobýt vyhladověním. Blokáda Leningradu nacistickými vojsky trvala 900 dní a zahynul během ní přibližně 1 milion sovětských občanů.³⁸

Hlavním cílem německého postupu však byla Moskva. V tomto směru došlo k největším obkličovacím operacím podle taktiky bleskové války. Obkličovací operace měl na starosti německý tankový stratég a generál Heinz Guderian, který tyto operace dovedl takřka k úplné dokonalosti. Armáda mířící na Moskvu nesla jméno Skupina armád Střed a k obkličovacím operacím docházelo hlavně v létě a na podzim roku 1941 na území Běloruska, přes které postupovala.³⁹ Armádu řídil polní maršál F. von Bock, který měl k dispozici devět tankových divizí. Mohutné obkličovací operace se v těchto místech odehrávaly doslova od prvních dní války. Sověti špatně odhadli rozmístění nepřátelských obrněných sil a do konce června 1941 vytvořily německé tankové oddíly v severozápadním a středním Bělorusku tři obrovské prohlubně do protivníkovy obrany. Dvě se nacházely poblíž města Bialystok a jedna ležela západně od Minsku, čímž se podařilo odříznout celý první sled sovětské západní armády. Tanková skupina generála Guderiana postupovala z jihu, skupina generála Hotha šla z opačné strany a takticky se obě postupující skupiny držely podél křídel sovětských vojsk. Sovětská armáda se sice snažila své síly, které sahaly až téměř k hranicím, stahovat, ale na to už bylo příliš

---

³⁸ LUCAS, James, *Válka na východní frontě: 1941-1945*, Plzeň 1997, s. 83.

³⁹ GUDERIAN, Heinz, *Guderian: vzpomínky generála*, Brno 2009, s. 79.

pozdě. Jádru armády se sice podařilo trochu vystoupit z obklíčení východním směrem, ale zanedlouho je čekalo další obklíčení i zde. Němcům se totiž podařilo uzavřít severozápadní cestu směřující k Minsku. Minsk byl tedy obklíčen a vydržel vzdorovat pouhých pět dní. Do běloruské metropole Němci vstoupili 28. června. V takto rozsáhlém kotli, který vznikl mezi Minskem a Bialystokem zajali Němci do 14. července až 300 000 sovětských vojáků a podařilo se jim ukořistit asi 2500 tanků. Neúspěch rozdýchával Stalin těžko a pod návalem rozhořčených emocí nařídil zatknout všechny velící důstojníky západní armády. Zatčen byl velitel generál Dmitrij Pavlov, náčelník frontového štábu Klimovskich a velitel 4. armády Korobkov. Všichni tři byli navzdory objektivním důvodům porážky vlastních vojsk obviněni z protisovětské činnosti a popraveni. Polní maršál von Bock neváhal a okamžitě poslal své tanky do dalšího mohutného útoku směrem na východ s hlavním cílem vytvořit obrovskou propast u Smolenska. Severovýchodním směrem na Vitebsk byly vyslány čtyři tankové divize 3. tankové skupiny. Generál H. Guderian vyslal svých pět tankových divizí z 2. tankové skupiny a postupoval na Mogilev jihovýchodním směrem.⁴⁰ Před těmito městy se obě tankové skupiny stočily proti sobě a postupovaly směrem ke Smolensku, kde se 26. července spojily dohromady. Německému vojsku se tak podařilo vytvořit další obklíčovací kapsu, ve které uvízlo opět téměř 350 000 sovětských vojáků.⁴¹ Během prvního měsíce tak bylo v Bělorusku a přilehlém okolí zaznamenáno na jeden milion sovětských ztrát. Po takto značném úbytku vojenských sil předpokládal maršál von Bock, že velkou část bojeschopných sovětských jednotek již na tomto úseku zlikvidoval a plánoval podniknout třetí fázi útoku. Se svými vojsky se nacházel pouhých tři sta kilometrů před Moskvou a cíl této fáze byl jednoznačný, vyslat tankové oddíly na hlavní město SSSR a obsadit ho.⁴² S názorem von Bocka, že sovětská vojska byla v moskevském směru již v podstatě rozdrčena, se ztotožňoval i samotný Hitler. Pro Hitlera však Moskva neměla žádný strategický význam a považoval ji za pouhé místo na mapě. Přesto na velitelství skupiny armád Střed váhal a nemohl se rozhodnout, zda udeří nejprve na zbytek Ukrajiny a dosáhne Donbaské pánve, nebo nejprve vyrazí na Moskvu. Jeho generálové považovali za nejdůležitější cíl obsazení Moskvy. Argumentovali tím, že Moskva jako hlavní město je kromě politického a ekonomického

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 96.

⁴¹ EMMERT, s. 12.

⁴² GLANTZ, s. 82.

centra SSSR i důležitou dopravní křižovatkou pro další postup východním směrem. Jejich hlavní předpoklad byl takový, že ziskem Moskvy by se sovětská obrana rozpadla na několik částí a velení by nebylo schopno udržet kontrolu ani efektivně vést bojové operace.

Hitler se přesto rozhodl přeorientovat priority na Kyjev, Charkov a Krym. V jeho plánech Moskva figurovala až na druhém místě a rozkaz k útoku na ni vydal až po obsazení jižní části Sovětského svazu vydáním takzvané směrnice č. 35.⁴³ Svým generálům dal tak možnost spojit všechny ozbrojené složky k útoku na cíl, kterému oni přikládali nejvyšší důležitost. Bitva o Moskvu byla oficiálně zahájena 30. září a všichni předpokládali, že pád Sovětského svazu je otázkou pouze několika týdnů. Hitlerova pěší armáda s podporou několika tankových skupin nejprve porazila sovětská vojska bránící se u Vjazmy, která se nachází ještě v regionu Smolenska. Agresorům se podařilo dostat do zajetí dalších 660 000 vojáků. Městu Vjazma se dařilo náporu odolávat do 7. října, poté však následoval rychlý postup německého vojska. O den později bylo ohlášeno obsazení Brjansku a za necelý týden vlály vlajky Hitlerovy Třetí říše nedaleko Moskvy v Kalininu. Když se tyto nepříjemné zprávy dozvěděli obyvatelé Moskvy, propukla zde panika. Lidé měli obavu z obklíčení města, čemuž částečně napomohla i evakuace sovětské vlády do Kujbyševa. Samotný Stalin ovšem zůstal ve svém sídle, aby měl lepší přehled a mohl se snáze podílet na řízení vojenských operací.⁴⁴ Na předměstí i uvnitř Moskvy se začaly rychle budovat obranné linie, protitankové zátarasy a příkopy, Moskva byla prohlášena za obléhané město 19. října. Bylo potřeba narychlo zformovat prapory domobrany z obyvatel města, které by byly připraveny zasáhnout v případě nutnosti do samotných bojů. Za pouhé tři dny se podařilo zformovat 12 000 dobrovolníků, ze kterých ale drtivá většina neměla žádné bojové zkušenosti a disponovala pouze slabým vojenským výcvikem. Nacistická vojska se momentálně nacházela nějakých sto kilometrů před Moskvou, postupně se přibližovala od Kalininu přes Volokolamsk, Možajsko a Kalugu, až se dostala za město Tula, které se však dobýt nikdy nepodařilo.⁴⁵ Sovětské jednotky byly v tomto období značně otřesené, teprve v tomto kritickém období byl Stalin ochotný stáhnout část svých čerstvých vojsk z Dálného východu, Střední Asie a Sibíře. Tyto jednotky byly do válečného procesu

---

⁴³ CARELL, Paul, *Operace Barbarossa: pochod na Rusko*, Praha 2003, s. 54.

⁴⁴ MURPHY, David, *O čem Stalin věděl: záhada operace Barbarossa*, Praha 2008, s. 26 – 32.

⁴⁵ CARELL, s. 61.

nasazeny doslova přímo z vlaků. Sovětští vojáci bojovali s velkým odhodláním a sebezapřením, stejně usilovně se k obraně města stavěli i dělníci, kteří pro vojáky v továrnách vyráběli bez oddechu dostatečné množství munice, zbraní a granátů. S přibližujícími se kilometry k Moskvě v přímé úměře sílil i odpor. Německý postup se tak stával čím dál tím složitější a pomalejší. Ke zpomalení dopomohlo i zhoršující se podzimní počasí. Přesto se Němcům ještě 22. listopadu podařilo přiblížit se Moskvě přibližně na 35 kilometrů. Toto byl nejbližší bod k Moskvě, jakého kdy v pozemním boji dosáhli. Počátkem prosince už Němci nebyli schopni směrem k Moskvě postupovat, boje probíhaly pouze u Tuly, která byla nakrátko obklíčena, sovětským vojákům se podařilo probít skrz zablokovanou cestu na Moskvu a opětovně se spojit s městem.

Zatímco v Pobaltí a v bělorusko-smolenském směru Němci slavili v létě roku 1941 obrovské úspěchy a během pouhého jednoho měsíce dokázali postoupit až před své konečné cíle Leningrad a Moskvu, při postupu ve třetím směru na Ukrajinu se německá Skupina armád Jih polního maršála G. von Rundstedta potýkala s vážnými problémy již od samého počátku. Sovětské velení považovalo západní Ukrajinu za nejohroženější úsek svých západních hranic. Případný nepřátelský útok očekávalo právě zde a proto na západní břeh řeky Dněpr, která geograficky rozděluje Ukrajinu na dvě poloviny, rozmístilo své nejlepší jednotky. V úvahách von Rundstedta figuroval bleskový postup přes západní Ukrajinu. Postup chtěl zahájit tím, že by klasickým tankovým průlomem ze severu a jihu obklíčil sovětská vojska na celé šířce prostoru od Kyjeva a tím by jim zabránil v ústupu za Dněpr.⁴⁶ Využitím této taktiky chtěl zopakovat úspěch svého kolegy von Bocka, kterému se tento tah povedl v západním Bělorusku a u Smolenska. Hlavní útok mířící přes západní Ukrajinu měl být podporován postupem dalších německých a rumunských armád přes Moldavsko ve směru na Kyjev. Oba hlavní směry ale doprovázel zuřivý odpor a na několika místech byly dokonce zaznamenány pokusy o tankové protiútoky. Skupina armád Jih sice stále postupovala, ale výrazně pomaleji než armády v Pobaltí či Bělorusku. Neúspěšné pokusy obklíčit protivníka měly za následek, že německá armáda spíše tlačila ustupující sovětské jednotky před sebou.⁴⁷ Rychlost postupu byla na jednotlivých místech rozdílná,

---

⁴⁶ KIRCHUBEL, s. 52.

⁴⁷ LUCAS, s. 101.

vytvoření nějaké útočné formace tak bylo prakticky nemožné. Útok z Moldavska se rozvíjel skutečně pomalu a jeho partnerský doprovod vedoucí od Lvova podél Dněstru se zadržával na precizně organizované sovětské obraně. Krkolomný posun německých vojsk vpřed ale i přesto Sověti nedokázali zastavit a počátkem července se první německé tanky objevily v okolí Kyjeva.

4 ŽIVOTY ŽUKOVA A STALINA

4.1 Georgij Konstantinovič Žukov

Georgij K. Žukov je všeobecně znám jako maršál Sovětského svazu a uznávaný hrdina 2. světové války. Na svět přišel koncem 19. století ve městě Strelkovka, které se nachází nedaleko Moskvy v Kalužské oblasti. Jeho původ zdaleka nenasvědčoval tomu, že se jednou stane významným vojevůdcem. Pocházel z chudé rolnické rodiny a vyučil se kožešnickému řemeslu. Když mu bylo 19 let, byl jako vojín jezdeckého pluku povolán do ještě tehdejší carské armády. Během první světové války nastal důležitý přelom jeho vojenské kariéry, kdy byl povýšen na četaře a v konečném zúčtování několikrát vyznamenán za statečnost. V dobách Velké říjnové socialistické revoluce již bojoval po boku Rudé armády a v roce 1921 vstoupil do Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu.⁴⁸

Vzhledem k tomu, že byl Žukov rolnického původu, měl nejspíše každodenní vojenský dril v krvi a v necelých 30 letech se dočkal dalšího povýšení na velitele pluku. V armádě Sovětského svazu propukla ve 30. letech panika, kterou zapříčinily proslulé Stalinovy čistky. Těmito čistkami proplul jako jeden z mála vcelku poklidně, protože měl údajnou podporu samotného Stalina. Jiné zdroje naopak uvádějí postavu Žukova jako neustále stěžujícího si na všechny kolem sebe, což by mohlo nasvědčovat jeho vyhnutí se perzekuci. Nejdůvěryhodnějším faktem však nejspíše zůstává, že díky jeho vítězstvím nad Japonci v bitvě u Chalcyň Golu z roku 1939⁴⁹ si Stalina naklonil na svoji stranu. Tato krutá bitva podél mandžusko-mongolské hranice v sobě zanechala inspiraci Hannibalovou taktikou, Japonce díky ní přelstil a ti tak utrpěli decimující porážku se ztrátou více než 60 000 vojáků. Následovalo další Žukovovo povýšení na armádního generála a zároveň byl jmenován na velitele Kyjevského vojenského okruhu. Leden 1941 se v Evropě nesl ve znamení zuřivých bojů, na tuto situaci reagovala i Rudá armáda povýšením Žukova do funkce náčelníka generálního štábu Rudé armády. Již tehdy se projevil jeho cit pro situaci, když varoval Stalina před hrozbou napadení Hitlerovým Německem. Prozíravost se plně projevila 22. června téhož roku, kdy byl Sovětský svaz Hitlerem skutečně napaden. Počáteční napadení Rudé armády provázela

---

⁴⁸ *Georgij Žukov*. In www.palba.cz [online], [cit 2017-3-04]. Dostupné z: <https://http://www.palba.cz/viewtopic.php?t=783>

⁴⁹ ŽUKOV, Georgij, *Marchal Zhukov's greatest battles*, Londýn 2002, s. 14 – 15.

ochromenost, nedostatek kvalitních důstojníků a v neposlední řadě i nepřipravenost reagovat na situaci. Až následující měsíce vykreslily Žukovovu genialitu na válečném poli. Od září 1941 ve funkci vrchního velitele organizoval obranu Leningradu⁵⁰, na kterou útočila německá Skupina armád Sever. Následující události již měly rychlý spád. O měsíc později nahradil maršála Koněva ve funkci velitele Západního frontu, který měl za úkol bránit Moskvu. Zde se projevil i jako přítel, když Koněva uchránil před tragickým osudem předešlého velitele Západního frontu Dmitrije Pavlova, který byl pro nedostatečné výsledky zastřelen. Odvrácenou stranu jeho osoby naopak ukázaly jím nařízené popravy dezertérů.

Ať už byly popravy jakkoliv kruté, nelze mu upřít vojenský talent, kdy využil kruté zimy, znalosti terénu a informace zpravodajců k tomu, aby uštědřil Hitlerovi první porážku. Mezi jeho další nesporné úspěchy patří úspěch v bitvě o Stalingrad, kdy se mu společně s armádou generála V. I. Čujkova podařilo obklíčit a zajmout téměř 100 000⁵¹ německých vojáků včetně polního maršála Pauluse. Nemenší podíl má i na takzvané operaci Jiskra z ledna 1943, kdy se podařilo prolomit německou blokádu u Leningradu. Tyto úspěšné historické momenty ho vynesly až na pozici maršála SSSR, jako prvnímu armádnímu generálovi během Velké vlastenecké války. Pod jeho velením se dařilo osvobozovat čím dál větší území, aby 2. května 1945 triumfálně dobyl hlavní město Třetí říše Berlín. Společně s maršálem I. S. Koněvem přijali jako pověření zástupci vrchního velitele Rudé armády J. V. Stalina 8. května absolutní německou kapitulaci.

Po skončení války zůstal Žukov ještě několik měsíců v Berlíně. Po návratu do rodné vlasti byl všemi oprávněně vítán a oslavován jako národní hrdina. V tu dobu přišla od Stalina nečekaná rána, ten se zřejmě obával jeho popularity a již rok po skončení války jej nechal sesadit na post velitele Oděského vojenského okruhu.⁵² Stalinova smrt v březnu roku 1953 zapříčinila, že se Žukov vrátil do vyšších pozic, konkrétně do pozice náměstka ministra obrany. Z této pozice provedl o několik měsíců později tajnou vojenskou operaci, při které byl proveden první pokusný výbuch vodíkové pumy na území Sovětského svazu. Za podpory Nikity Chruščova byl jmenován v roce 1955 ministrem obrany SSSR a v červnu roku 1957 byl na několik

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 42.

⁵¹ KARPOV, *Vladimir Vasiljevič, Maršál Žukov: jeho spolubojovníci a soupeři ve válce i v míru*, Praha 2012, s. 67 – 68.

⁵² ZHUKOV, s. 172.

měsíců delegován do Ústředního výboru KSSS. I v této situaci se však historie opakovala. Chrusčov ho nechal odstavit z funkce a nařídil mu přísné domácí vězení.

Na sklonku svého života přispíval pravidelně do novin a věnoval se práci na své autobiografii, návratu své slávy už se ale nedočkal. Zemřel v červnu 1974 v Moskvě a byl pohřben se všemi vojenskými poctami u Kremelské zdi. Na jeho počest byla přejmenována Vojenská velitelská akademie protivzdušné obrany v Kalininu a od roku 1996 je podle něj udělován Řád G. K. Žukova.⁵³

4.2 Josif Vissarionovič Stalin

Narodil se v roce 1878 v chudé gruzínské rodině pod jménem Josif Vissarionovič Džugašvili. Jeho otec byl surovec a alkoholik, který podlehl následkům hospodské rvačky, když bylo Josifovi jedenáct let. Jeho matka měla po této události výslovné přání, aby šel syn studovat kněžský seminář a stal se pravoslavným knězem. Stalin přání své matky uposlechl a ve svých čtrnácti letech začal seminář opravdu navštěvovat.⁵⁴ Již v té době byl pro svoji nevyzpytatelnou a bouřlivou povahu přezdíván Koba podle legendárního gruzínského bandity a buřiče. Disciplína na semináři ale Josifa brzy omrzela a v roce 1898 se zapojil do radikálního proticarského kroužku. V následujícím roce odešel ze semináře natrvalo a vše podřídil tomu, aby se stal profesionálním revolucionářem.

Na přelomu 19. a 20. století působil Josif Džugašvili jako přední agitátor gruzínské sociální demokracie. Pomáhal šířit revoluční levicovou propagandu mezi dělnictvem a organizoval stávky. V roce 1903 se ruská sociální demokracie rozdělila na dvě rozdílné strany, Leninovy bolševiky a liberálnější menševiky⁵⁵, Džugašvili se přidal na Leninovu stranu a zároveň se s ním důvěrně sblížil. Dalších deset let pracoval pro bolševickou stranu s cílem rozšířit její základnu a organizoval po celém carském Rusku nové bolševické buňky. Nové lidi vyhledával pomocí loupežných teroristických činů, které sám plánoval a podílel se na jejich realizaci. Bolševikům tak pomáhal získat i hmotné prostředky na zajištění činnosti strany. Při těchto činnostech byl několikrát zatčen, ale vždy se mu podařilo před trestem uniknout.

---

⁵³ KARPOV, s. 193.

⁵⁴ *Joseph Stalin*. In www.spartacus-educational.com [online], [cit 2017-2-04]. Dostupné z: <http://www.spartacus-educational.com/RUSstalin.htm>

⁵⁵ MURPHY, David, *O čem Stalin věděl: záhada operace Barbarossa*, Praha 2008, s. 62.

V roce 1912 se Josif Vissarionovič Džugašvili dostal do centra nově vzniklé bolševické strany a Lenin si ho vybral do jejího ústředního výboru. Zároveň se stal šéfredaktorem stranického listu „Pravda“ a přijal jméno, pod nímž bude znám po zbytek života – Stalin (muž z oceli). O rok později byl Stalin za svoji levicovou činnost zatčen a odsouzen do vyhnanství na Sibiř, kde strávil celé čtyři roky. Do evropského Ruska se vrátil až v březnu roku 1917 po abdikaci ruského cara Mikuláše II. Ihned začali s Leninem svoji stranu reorganizovat a díky jejich organizačnímu talentu vznikla síla, která převzala vládu nad Ruskem po událostech Velké říjnové revoluce. Ihned po svém nástupu k moci nastolili takzvanou diktaturu proletariátu. Po smrti V. I. Lenina v roce 1924 pak Stalin uhájil pomocí intrik v tvrdém mocenském boji svoji pozici prvního muže komunistické strany a na důležité posty dosadil své přívržence.

Po upevnění moci předložil Stalin program národního komunismu, v rámci kterého byla zahájena první pětiletka, což byl první pětiletý hospodářský program rozvoje Sovětského svazu. V roce 1927 byla zahájena socialistická industrializace, v souvislosti s tímto krokem následovala o rok později socialistická kolektivizace, která měla na svědomí vyvlastňování půdy. Vše bylo řízeno centrálně a soukromé vlastnictví bylo zcela zničeno. Na konci prvního pětiletí ale přišel hladomor. Jedním z důvodů bylo, že stalinský režim získával finanční prostředky tím, že masivně vyvážel zemědělské produkty do zahraničí. Mezi další významné události patřil XVII. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, který demonstroval svoji podporu umírněné politiky S. Kirova, Stalinova možného rivala. Stalin proto rozpoutal roku 1934 teror, Kirov byl na Stalinův rozkaz zavražděn a tento atentát pak posloužil jako záminka k vnitrostranickým čistkám.⁵⁶ Během nich bylo veřejně odsouzeno mnoho stranických funkcionářů a příslušníků velitelského sboru Rudé armády pro vlastizrady a další těžké zločiny. Do roku 1939 bylo odsouzeno a popraveno 98 ze 139 členů ústředního výboru strany. Podle odhadů podlehl Stalinově násilné kolektivizaci a následným čistkám až 25 miliónů lidí.

Co se zahraniční politiky týče, již od nástupu do funkce se Stalin snažil prolomit mezinárodní izolaci. Z počátku spolupracoval s Německem, po neúspěšných jednáních s A. Hitlerem ve třicátých letech naopak navázal styky se západem. Na konci třicátých let pak opět jednal s Hitlerem a Sovětský svaz uzavřel s Německem 23. srpna 1939

---

⁵⁶ BOOBBYER, Phillip, *The Stalin Era*, Routledge 2000, s. 46.

mírovou smlouvu o vzájemném neútočení. Stalin tímto zahájil své vlastní plány na rozšíření území a Sovětský svaz postupně zabral část Polska, Rumunska, Pobaltí a po zimní válce i Finsko.⁵⁷

Německo mírovou smlouvu porušilo 22. června 1941, kdy poslalo svá vojska do Sovětského svazu. Během druhé světové války získával J. V. Stalin stále větší a větší podporu obyvatelstva. Skvělou službu mu dělali vojevůdci jako G. Žukov či I. Koněv. Na konci války byl Stalin na svém vrcholu a veřejností byl vnímán jako národní spasitel a hrdina. Po jejím skončení ale nastalo v Sovětském svazu další období stalinského teroru. Stalin nechal celé národy podezřelé ze spolupráce s Němci deportovat do Asie, zároveň byla „odhalovány“ stále nové zločiny a sabotáže vůči stalinskému zřízení. Stalinův režim se stával více a více expanzivnějším. Díky výsledkům války se mu podařilo ovládnout celou střední a východní Evropu, kde byly zřízeny komunistické režimy přímo podřízené Moskvě. Byla tak vytvořena tzv. železná opona a začaly tiché boje studené války mezi Východem a Západem.

Počátek roku 1953 se nesl v napětí z obav z dalších čistek. Stalin oznámil, že bylo odhaleno spiknutí kremelských lékařů, kteří usilovali o jeho život. Další čistky už ale nenásledovaly. Josif Vissarionovič Stalin zemřel dne 5. března roku 1953 v Moskvě na krvácení do mozku.

---

⁵⁷ Tamtéž, s. 85.

5 BITVA O KYJEVSKÝ KOTEL

Po bojích na západní Ukrajině se německá vojska dostala až před takzvanou Stalinovu linii. Tato obranná linie se rozkládala na území táhnoucím se severně od města Pskov, přes břeh řeky Bereziny, do Kyjeva na jih až k Černému moři. Hlavním cílem bylo přehradit nejohroženější místa a nejdůležitější města na této hranici.

Tento termín vžitý pro systematické rozmístění obraných pozic však v době války používal snad jen západoevropský tisk a jeho užívání mělo spíše propagandistický charakter. V době války se používaly názvy jednotlivých obranných bodů, které tuto souvislou linii tvořily. Obranné komplexy byly nejčastěji nazývány podle nejbližších měst či významných bodů a jejich délka mohla čítat až 185 kilometrů. Stálá opevnění v rajonech se Kirponosova vojska snažila co nejvíce zamaskovat, čili některé bunkry se na první pohled jevily například pouze jako obyčejné sruby.⁵⁸

Nejdříve dorazila k této hranici I. tanková skupina pod vedením Ewalda vona Kleista. Sovětské vojsko Kleista překvapilo nečekanou střelbou z výše uvedených maskovaných bunkrů. Následoval protiútok, který měl obvykle následující podobu. Na bunkry útočily jednotlivé pěší skupiny vojáků podporované většinou jedním dělem, které mělo za úkol rozbít hlavní vchod do bunkru. Po úspěšném zničení následovalo obcházení bunkru pěšáky, kteří vypalovali prostor pomocí plamenometu.⁵⁹ Sovětské jednotky bojovaly statečně, přesto zdecimované vojsko nemohlo Kleistově armádě dlouho odolávat a linie byla 4. července 1941 prolomena do Novograd-volyňského opevněného prostoru. I tento rajon ovšem vydržel odolávat jen chvíli a po pouhých třech dnech byl dobyt, čímž německá armáda získala ohromnou strategickou výhodu, jelikož žitomirská silnice tvořila hlavní tah na Kyjev. Von Kleistovi se tímto naskytla příležitost k provedení několika manévřů. Vyslal III. motorizovaný sbor ke Kyjevu, kde měl vytvořit předmostí na levém břehu Dněpru, XIV. motorizovaný sbor mířil na Bílou Cerkev a XXXXVIII. motorizovaný sbor ke Kazatinu. Sověti na tuto situaci reagovali obratně a hned ráno 7. července přikázal Žukov Jihozápadnímu frontu útok na Běrdičev. Nutno podotknout, že tato akce ale neměla žádný význam a spíše tím padly veškeré naděje na zastavení německého postupu dále východním směrem.

---

⁵⁸ STAHEL, David, *Kiev 1941: Hitler's Battle for Supremacy in the East*, Cambridge 2013, s. 62.

⁵⁹ KIRCHUBEL, Robert, *Operace Barbarossa 1941: skupina armád Jih*, Praha 2008, s. 26 – 27.

O dva dny později, tedy 9. července, proběhlo v německém nejvyšším velení k rozvratu v názorech o tom, jak budou dále postupovat. Hlavní velitelství pozemního vojska a von Kleist chtěli na Kyjev zaútočit pouze za pomoci pěchoty 6. armády. Zatímco Hitler vyžadoval rozdělit I. tankovou skupinu na tři motorizované sbory. Dva z nich měly pokračovat v postupu na Kyjev a jeden měl ustupovat na jih a obsadit Kyjev z pravé strany Dněpru. Tento rozkol ve velení nakonec rozsoudily dvě události, které vyplynuly ze situace a které jsou blíže popsány v následujícím odstavci.

Dne 10. července započaly změny v sovětském velení a bylo vytvořeno Velitelství vojsk jihozápadního směru. Do čela velitelství se postavil maršál Semjon M. Bud'onný, který vedl jednotky Jihozápadního frontu, Jižního frontu a v neposlední řadě také Černomořské loďstvo.⁶⁰ Bud'onného zástupcem byl Nikita S. Chrusčov. Společně chtěli zasadit německým silám silný úder. Začali proto stahovat všechny možné rezervy a jednotky, které se nestačily dopravit včas na Stalinovu linii. Druhou událostí byl fakt, že německá tanková divize, která překročila řeku Irpeň, nebyla schopna postupu vpřed a zastavila se před pevnostmi kyjevských opevněných bodů. Německé vojsko tedy uposlechlo Hitlerovy příkazy a vydalo se na postup z jihu.

Na mapě postupu vznikl z německého pohledu malý výběžek, který bylo třeba strategicky vyvážit. Jednalo se o letičevské opevněné území, které mělo chránit město Vinnica. Iniciátorem postupu se stal Erich von Manstein a postup byl zahájen 15. července. Manstein nařídil nasazení samohybných děl s označením Stug III., která měla za úkol podporu pěchoty a ničení nepřátelských útočných děl.⁶¹ Sovětské vojsko dokázalo vzdorovat pouze 21 hodin a v jeho řadách zavládlo silné znepokojení. Velitel Jihozápadního směru maršál Bud'onnýj odeslal hlášení a plán postupu, ve kterém ve zkratce co nejlépe zhodnotil situaci. Stabilizovat situaci dostupnými silami považoval takřka za nemožné a zároveň varoval, že setrvání 6. a 12. armády na současných pozicích povede jen k jejich obklíčení a zničení.⁶² Obě armády se měly stáhnout do oblasti Bile Cerkve.

---

⁶⁰ MICHÁLEK, Petr, *Pravda o Východní frontě: 1941-1944 : chronologie bitev bez ideologických mýtů*, Praha 2010, s. 120.

⁶¹ Tamtéž, s. 121.

⁶² EMMERT, František, *Peklo na východní frontě: 1941-1945*, Brno 2013, s. 46–48.

5.1 Umaňský kotel

Ústup se zpočátku jevil jako organizovaný a úspěšný. Nicméně průlom I. tankové skupiny ke Kyjevu se stal těmto sovětským armádám osudným. Německé vojsko stáčeující se k jihu podle Hitlerových příkazů společně se skupinou pronásledovatelů narazilo na bok a tůl těchto armád. Pomyslná klepeta se sevřela 3. srpna v oblasti Umany, kdy 16. tanková divize obsadila most přes řeku Jižní Bug a vznikl takzvaný Umaňský kotel. V obklíčení se ocitlo přibližně 103 000 mužů. Zničeno nebo ukořistěno bylo 317 tanků, 858 polních děl a 242 protitankových a protiletadlových děl.⁶³ Sovětská 26. armáda, která byla obnovena pro záchranu obklíčených armád, měla za hlavní cíl vytvořit předmostí u Kaněva a snažit se v této oblasti opětovně útočit. Avšak německé velitelství obratně přeměrovalo letecké jednotky, které útočily na předmostí, a během pouhých tří dnů se jim podařilo zničit kolem stovky sovětských tanků. Sovětské hlavní velení se tedy 10. srpna rozhodlo vyklidit pravý břeh Dněpru, ale boje u Kaněva o záchranu 6. a 12. armády pokračovaly dále. Definitivní sovětské stažení za řeku přišlo až 13. srpna, kdy německá pěchota zaujala pozice podél celého břehu řeky. Boje pokračovaly ještě do 15. srpna, ale probít se z obklíčení podařilo jen hrstce vojáků. Umaňský kotel se stal osudným pro oba generály zmíněných armád, Ivana N. Muzičenka a Pavla G. Ponedělina, kteří padli do zajetí i se svými veliteli sborů. Většina ostatních vojáků a důstojníků zemřela hladu a následkem nemoci v takzvané Umaňské kapse, která je považována za jeden z prvních koncentračních táborů, který byl vytvořen na území Sovětského svazu.⁶⁴ Za Umaní vyrazily divize 1. tankové skupiny k Černému moři. Po příjezdu do Nikolajeva se Němcům podařilo ukořistit několik nedokončených plavidel sovětského námořnictva. Mohli si tak v klidu prohlédnout technické zařízení loděnic, jeřábů a strukturu lodí. Technické poznatky byly důkladně sepsány a ihned odeslány na velitelství do Berlína. Z počátku se informace jevily jako velmi cenné, ale již po několika dnech se ukázalo, že kroky na jih byly až zbytečně zdržující. Spousta ujetých kilometrů se nevlídně projevila na technickém stavu tanků a nákladních automobilů a výrazným způsobem ovlivnila postup plánované operace odtažením se od Moskvy.⁶⁵

---

⁶³ KIRCHUBEL, s. 47.

⁶⁴ STAHEL, s. 68.

⁶⁵ CARELL, Paul, *Operace Barbarossa: pochod na Rusko*, Praha 2003, s. 56–58.

U Kyjeva panoval dočasný klid, který však neměl dlouhého trvání. Již koncem července 1941 sem dorazila pěchota 6. německé armády s podporou těžkého dělostřelectva. Mohutný úder byl zahájen 30. července. Německá 6. armáda obešla obranná postavení na řece Irpeň a zaútočila na Kyjevský opevněný prostor z jihu. Obranné složky byly nuceny pod náparem ustupovat z obavy před obklíčením. O pár dní později, které byly vyplněny silnou dělostřeleckou přípravou, následoval útok z levého křídla. Útok německé pěchoty se zastavil 5. srpna před druhou linií opevněného prostoru Kyjeva. Výrazný postup byl ale vykoupen těžkými ztrátami, armáda ztrácela během útoku až 1 600 mužů za den. Protějšší strana utrpěla v souhrnu přibližně 2200 ztrát na lidských životech.⁶⁶ Blízké okolí města zachvátil strach a panika, proto se začala formovat i armáda dobrovolníků. Boje o druhou linii obrany vypukly 6. srpna. Vpřed vyrazila útočná děla doprovázená palbou. Nebylo výjimkou, že opěrné body vystřídal během dne několikrát své majitele. I přes nezpochybnitelnou snahu obranných složek se německé vojsko dostalo následující den na předměstí Kyjeva (Pirogovo, Myšelovka, Golosejevský les). Obsazením předměstí se naskytla příležitost obsadit i letiště Žuljany, ke kterému stačilo pouze překročit řeku Dněpr. Obranu letiště zaujala 5. paradestní brigáda plukovníka Alexandra Rodinceva. Tato výsadkářská brigáda byla oděna do uniforem, které se nápadně podobaly leteckým stejnokrojům. Brigáda disponovala kvalitním výcvikem a vysokou bojovou morálkou.⁶⁷ V roce 1941 tak byla velmi často využívána jako elitní pěchota pro noční boje. V prostoru letiště zahájilo 8. srpna po západu slunce útok sovětské dělostřelectvo. Výsadkáři oblečení v kombinézách za běhu stříleli ze samopalů a kulometů. Němci byli zaskočeni prudkým a neohroženým útokem výsadkářů. Nabyli tím dojmu, že obránci Kyjeva vyčerpali své veškeré zálohy a zoufale vrhli do boje i posádky letadel. Do rána se podařilo Rodincevovým výsadkářům zatlačit německé útočníky 3 kilometry zpět od města a pozastavit tak německý protiútok až do příchodu posil.⁶⁸

Železničním spojem se do Kyjeva dopravila 284 střelecká divize, která měla posílit posádku opevněného prostoru. Byla sestavena nová 37. armáda, která ihned přešla do protiútoků a do 14. srpna osvobodila zabraná předměstí Kyjeva. Podařilo se osvobodit i pevnůstky číslo 205, 206, 207, které bojovaly několik dní v úplném

---

⁶⁶ MICHÁLEK, s. 124.

⁶⁷ EMMERT, s. 106.

⁶⁸ STAHEL, s. 86.

obklíčení. Kyjevská fronta se tak mohla vrátit zpět na první i druhou úroveň obrany. Počátek druhé poloviny srpna se nesl v klidném duchu. Ani jeden z protivníků nevyvíjel na frontě takřka žádnou aktivitu. Ačkoliv ještě několik hodin zpět probíhaly na blízkých přístupech ke Kyjevu neúprosné boje, ve městě pokračoval život normálním tempem. Město nepoznamenaly výpadky elektrického proudu ani vody, fungovala městská doprava, divadla, knihovny, kina i městský cirkus. Obyvatelé byli přesvědčeni, že se Kyjev podaří ubránit.

5.2 Změna hlavního směru

Klidné chvíle využil velitel 2. tankové skupiny generál Heinz Guderian k tomu, že 23. srpna 1941 osobně přiletěl za Hitlerem, aby ho přesvědčil změnit rozhodnutí. Hitler totiž krátce před tím nařídil, že hlavní úder nebude namířen na Moskvu, ale na Ukrajinu a Krym.⁶⁹ Hlavní cíl operace Barbarossa byl změněn z důvodu silného odporu na Ukrajině, v jehož důsledku vznikl na křídle Skupiny armád Střed rozsáhlý výběžek. Hitlera taktéž znepokojovala aktivita sovětského letectva, které z Krymu bombardovalo rumunská ropná pole. Guderian byl obeznámen s novým plánem, podle kterého se jeho 2. tanková skupina měla stočit na jih, přímo do týlu Jihozápadního frontu. Guderian chtěl na poradě ve Vlčím doupěti přesvědčit Hitlera, aby útok na Kyjev zrušil. Vyjádřil obavy armádního velení z nadcházející zimy a zdůraznil důležitost Moskvy jako dopravního uzlu. Hitler ho pozorně vyslechl, ale přesto všechny generálovy argumenty razantně smetl ze stolu v osobním přesvědčení, že jenom on nejlépe rozumí válečné ekonomice. Diskuze tedy skončila dříve, než stihla začít. Na Kyjev byla poslána většina německých sil.

V noci na 30. srpna 1941 byla znenadání ozářena v prostoru Kremenčuku klidná hladina Dněpru desítkami reflektorů.⁷⁰ Němečtí ženisté spustili na vodu útočné čluny a vyrazili k protějšnému břehu. Sovětské obránce se podařilo Němcům rychle zneškodnit. Němci totiž na východním břehu řeky vybudovali jakési předmostí, které pojmenovali Kremenčukské. Z počátku se tím sovětské velení moc neznepokojovalo, protože bylo obsazené pouze pěchotou, větší nebezpečí představovaly německé tanky. Mezitím hlásila sovětská rozvědka přesun Guderianovy 2. tankové skupiny na jih

---

⁶⁹ GUDERIAN, Heinz, *Guderian: vzpomínky generála*, Brno 2009, s. 62.

⁷⁰ STAHEL, s. 94.

a snažila se je zastavit útokem na křídlo silami Brjanského frontu generála Jeremenka. Zastavit Guderianův úder na jih se nedařilo, Jeremenko měl k dispozici pouze jednu tankovou divizi. Guderianovy tanky obsadily 10. září 1941 město Romny, které leželo hluboko v týlu obránců Kyjeva.⁷¹ Velení Jihozápadního frontu požádalo o povolení k ústupu, s odpovědí však sovětské velení dlouho otálelo v přesvědčení, že je stále možné průlom Guderianovy tankové skupiny do týlu Jihozápadního frontu zadržet. Guderiana dělilo od Kremenčukského předmostí necelých 180 km vzdušnou čarou. Pěchota, která předmostí držela, nepředstavovala bezprostřední nebezpečí a Kleistovy tanky byly v tu chvíli daleko na jihu na dolním toku Dněpru. Ústup od Dněpru mohl vést ke zničení sovětských vojsk při přesunu. Sovětské velení mělo pochybnosti, aby nedošlo k podobné tragédii jako u Umaně a ústup od Kyjeva nepovolilo. Řešení se z počátku jevilo jako rozumné, neboť bylo podloženo hlášením o protivníkovi, které mělo sovětské velení v první polovině září k dispozici. Situace se však zkomplikovala záměrem udržet Kyjev. Město bránila 37. armáda, která čítala okolo 100 000 mužů. Generál plukovník Kirponos požadoval o povolení uvolnit 37. armádu z obrany Kyjeva a použít ji proti německým jednotkám. Žádost byla zamítnuta a bylo mu doporučeno využít jednotky z jiných oblastí. O několik hodin později se s podobným požadavkem na Moskvu obrátil velitel jihozápadního směru maršál Buďonnyj, který 11. září ráno napsal toto:

„Záměr nepřítele je zřejmý, chce obejít

a obklíčit síly Jihozápadního frontu ze směrů Novgorod severský a Kremenčuk.“⁷²

Buďonnyj navrhoval ústup všech jednotek na východ, evakuaci Kyjeva a vyvedení sil z Kyjevského opevněného rajonu. Vrchní velení ale bylo stále přesvědčené, že situaci je možné zvládnout bez vydání Kyjeva nepříteli. Tentýž den došlo k rozhovoru mezi velením Jihozápadního frontu a Stalinem. Stalin generálu Kirponosovi připomněl tragédii u Umaně.

„Váš návrh na ústup k řece Psjol se mi zdál nebezpečný. Když jste měli bránit mnohem větší přírodní překážku, řeku Dněpr, přišli jste při ústupu o dvě armády.

Nepřítel se bez problému dostal během jednoho dne na východní břeh Dněpru, jaká je záruka, že se situace nebude opakovat?“⁷³

---

⁷¹ Tamtéž, s. 95.

⁷² KIRCHUBEL, s. 69.

⁷³ Tamtéž, s. 70.

V dnešní době je veřejně známé, že si údajně Stalin postavil hlavu a rozhodl se bránit Kyjev za každou cenu, to ovšem není pravda. Ústup jen podmínil vybudováním obrany na řece Psjol a protiúderu na útočící Guderianovy jednotky. Rozkaz zněl jasně:

*„...bez povolení Stavky Kyjev neopouštět a mosty neničit“.*⁷⁴

Maršál Buďonnyj, který tvrdě obhajoval plán na ústup, byl odvolán a na jeho místo nastoupil maršál Timošenko. Front dostal přidělené posily a vedle toho bylo k dispozici po evakuaci Kyjeva 100 000 mužů. Německé tanky postupně najížděly na pontonové mosty a podle tehdejších zpráv panoval hustý déšť, přes který nebylo vidět na druhý břeh. Kleistova 1. tanková skupina zahájila u Kremenčuku rozsáhlý přesun na východní břeh Dněpru. Sovětský průzkum rychlý přesun německých tanků z jihu vůbec nezaznamenal, přestože přeprava trvala celou noc. Za úsvitu přešly Kleistovy tanky do útoku. Sovětské velení se připravovalo odrazit rozhodující nápor ze severu, ale úder přišel z jihu. Rychlý průlom 1. tankové skupiny, která postupovala vstříc 2. skupině, sovětské velení zaskočil. Náčelník štábu Jihozápadního frontu generálmajor Tupikov odeslal večer 13. září 1941 hlášení s mapou dokumentující tragický průběh událostí.

„Protivníkovi

*se podařil průlom u Romny a Lochvice. Kromě místních posádek a rychlých jednotek mu nestojí nic v cestě. Protivník postupuje bez většího odporu. Celkové zhroucení fronty je jen otázkou několika dní.“*⁷⁵

Aby se předešlo obklíčení, generál Kirponos znovu navrhl opustit prostor Kyjeva. Šapošnikov však stále váhal. Myslel, že představa obklíčení děsí především vojenskou radu Jihozápadního frontu a hlavně velitele 37. armády, to však ještě netušil, že z představy se stane skutečnost, když se 14. září 1941 u Lochvice setkaly dva oddíly německých tankových skupin. V obklíčení podle odhadu velení Jihozápadního frontu skončilo 532 000 sovětských vojáků.⁷⁶ Již 16. září odletěl plukovník Bagramjan s Timošenkovým rozkazem do Priluk. V současné situaci považoval za jediné možné řešení organizovaný ústup jednotek Jihozápadního frontu. Generálu Kirponosovi ale tak dlouho zakazovali ústup, že o rozkazu pochyboval a vyžadoval ho písemně. Plukovník Bagramjan odpověděl, že maršál mu nařídil předat rozkaz ústně. Kirponos tak odmítl

---

⁷⁴ GUDERIAN, s. 70.

⁷⁵ EMMERT, s. 133.

⁷⁶ GLANTZ, s. 101.

vydat Kyjev bez písemného rozkazu, zatímco ostatní armády se pomalu chystaly na ústup. Generál Kirponos se rozhodl probít z obklíčení na východ, 21. armáda směrem na Romny, 5. armáda směrem na Lochvici, 37. armáda měla po opuštění Kyjeva následovat kroky 5. armády a 26. armáda ustupovala směrem na Lubny.

Povolení k ústupu z Kyjeva bylo vydáno 17. září ve 23:40 a druhý den začal na východ ustupovat i štáb fronty. V noci na 19. září začaly jednotky 37. armády opouštět Kyjev a přesouvat se na východní břeh Dněpru. Němci zahájili zuřivou palbu na jihozápadní okraj města a přesouvali se k mostům, které však sovětské vojsko vyhodilo na poslední chvíli do vzduchu. Po zničení mostů začala 37. armáda ustupovat k Jagotinu. O žádný organizovaný ústup však nešlo a mezi 16. a 20. zářím byly síly celého Jihozápadního frontu rozděleny na 6 menších skupin. Jednotky 26. armády se držely až do 24. září u města Zolotomoša, zatímco jednotky 37. a 26. armády se nacházely přibližně 50 kilometrů východně od Kyjeva a byly nuceny se bránit do 23. září. Do stejného dne kladly odpor i dvě menší skupiny armád číslo 5 a 21, které se zdržovaly u městečka Pirjatin. Rozhodně však nešlo o nějaké hromadné vzdávání se do zajetí, obrana se čestně držela do úplného vyčerpání možností odporu. Nebylo výjimkou, že po neúspěšných organizovaných ústupech se značná část jednotek ze zoufalství pokoušela o samostatný únik. Němci velmi výhodně využili blátivé údolí řeky Sula. Obsadili všechny mosty přes řeku malými oddíly s podporou tanků. Zbytek sil rozmístili v hloubce za řekou jako mobilní rezervy.⁷⁷ Z obklíčení bylo tedy velmi obtížné vyklouznout a podařilo se to jen těm, co našli nekryté místo a přes něj se probili na opačný břeh. Mezi oběti se zařadil i generálplukovník Kirponos, kterému se stala osudná střepina. Zahynul i náčelník štábu Jihozápadního frontu generál Tupikov a většina štábních důstojníků.

Z Kyjevského kotle se podařilo probojovat asi 20 000 mužů. Ve vzpomínkách generála Guderiana jsou boje o Kyjev zachyceny jako velký taktický úspěch i přesto, že neměly žádný strategický význam. Za rozhodující moment celé války považoval dosáhnout co největších úspěchů před příchodem blížící se zimy v bojích o Moskvu.⁷⁸ Na Moskvu měl směřovat rozhodující úder, který byl umocněn posílenou Skupinou armád Střed, pokud nepromeškala příliš cenného času. Do Kyjeva vstoupily jednotky

---

⁷⁷ FOGATE, Bryan, *Bouře na Dněpru: Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války*, Brno 1999, s. 89.

⁷⁸ KIRCHUBEL, s. 74.

wehrmachtu 19. září a jednotky NKVD začaly o pár dní později odpalovat předem podminované budovy, ve kterých se usídlila okupační správa.⁷⁹ Výbuchy a požáry pokračovaly ještě několik dní. Jedna z prvních odpálených staveb byla budova tzv. Dětského domu, následoval Cirkus na ulici Karla Marxe nebo například hotel Kontinental, kde měl sídlo štáb německé posádky. Nebylo překvapením, že na půdách mnohých domů byly skladované nádoby se zápalnou směsí z dob obrany města. Tyto nádoby tak způsobily rozsáhlý požár hlavně na předměstí Kresčatik, ze kterého nezbylo prakticky nic. Obyvatelé okolních domů se snažili jen pokropit střechy svých domů vodou, aby na ně oheň nepřeskočil. Požár zuřil po 4 dny. Události z uplynulých dní naplno využili nacisté jako záminku k likvidaci místních Židů. K 28. září bylo po městě vylepeno kolem 2 000 letáků, které Židům nařizovaly shromáždit se dne 29. září na ulicích Melnikova a Děktarijovské za účelem přesídlení.⁸⁰ S sebou si měly vzít jen peníze, dokumenty a cenné věci. Již brzy ráno se městem na určené místo táhlo kolem desítky tisíc lidí. Odtud byli pod dozorem německých stráží odvedeni Melnikovovou ulicí k rokli Babi Jar, která se nacházela na okraji Kyjeva. Na okraji rokle byla skupina rozdělena na muže, ženy a děti a bylo jim nařízeno svléknout se. Cennosti a oblečení mělo být složeno na hromadu. Po skupinách byli posléze odvedeni dolů. Na protějších stranách rokle se nacházely dva kulometry. Jen mezi 29. a 30. zářím zde našlo smrt 33 771 židů. Po další dva roky sem popravčí komanda přiváděla lidi bez rozdílu národnosti a rokle Babi Jar se stala mezinárodním hromadným hrobem. Rokle sloužila jako popraviště přesně dva roky od 29. září 1941 do 29. září 1943, kdy po sobě Němci začali zametat stopy tím stylem, že vykopaná těla popravených spalovali. Podle odhadů bylo v Babim Jaru popraveno 150 000 až 220 000 lidí.⁸¹ Válečné zločiny nacistických oddílů (tzv. Einsatzgruppen) v Kyjevě se staly první předzvěstí toho, jak bude vypadat nový řád, který se nacistické Německo chystalo nastolit nejenom na území Sovětského svazu.

---

⁷⁹ BISHOP, s. 152 – 154.

⁸⁰ STAHEL, s. 104.

⁸¹ MICHÁLEK, s. 125.

6 BITVA O ROSTOV

Ihned poté, co byla u Kyjeva ukončena obkličovací operace, mělo německé vojenské velení jasný strategický cíl, kterým bylo co nejrychleji postupovat na jih a obsadit průmyslové oblasti měst Charkov a Stalino. Protože Sověti nadále vytrvale bránili každý metr své země, kladl Hitler v tomto prostoru obrovský důraz na postupný vývoj dalších obkličovacích akcí. Současně postupovala 1. tanková armáda na Rostov na Donu. Němci potřebovali ropu a německé vojenské velení cítilo, že proniknout ke kavkazským ropným polím by bylo možné ještě v roce 1941. V Sovětském hlavním stanu naopak panovala obava, zda se podaří jižní křídlo stabilizovat. Pro Sověty byla kavkazská ropa životně důležitá, stejně jako dodávky od spojenců, které přicházely přes Írán. Stalin se zoufale snažil od prvních okamžiků operace Barbarossa získat strategickou iniciativu. Poté, co většina německých vojsk byla nasazena před Moskvou, doufal, že se mu podaří zahájit útočné akce na obou křídlech.

6.1 Počátky bojů

Mezi 12. a 17. říjnem 1941 probíhaly těžké boje o přístavní město Taganrog, které tvořilo důležitý taktický bod pro přístup do Azovského moře.⁸² Obtížnost těchto bojů asi nejlépe vystihuje příklad, kdy se jedna z rot pěšího pluku „Leibstandarte Adolf Hitler“, čítající přibližně 100 až 120 mužů, vrátila z boje s pouhými 7 muži.⁸³ Všichni ostatní padli. Sovětským velitelům se nedařilo naordinovat účinnou válečnou strategii, se kterou by převážili pomyslné jazyčky vah na svoji stranu. Naopak na německé straně musela panovat jistá spokojenost s dosavadním postupem. Již 20. října 1941 doslova vyrvala německá I. horská divize sovětské 12. armádě nejdůležitější zbrojní centrum celé Doněcké pánve, Stalino (dnešní Doněck). O pár dní později, přesněji 24. října, zaútočila Reichenauova armáda ze severního křídla skupiny armád Jih na průmyslovou metropoli Charkov a bez vynaložení většího úsilí ji obsadila. S koncem měsíce října zaznamenalo německé velení ještě jeden podstatný úspěch. Tankové armádě generálplukovníka von Kleista se podařilo 28. října překročit řeku Mius a generál von Stülpnagel stál se svojí 17. armádou na březích řeky Don.⁸⁴ Úspěch na válečném poli byl ale to jediné, co Němci na konci října zaznamenali. Na sovětskou stranu se postavilo

⁸² KIRCHUBEL, Robert, *Operace Barbarossa 1941: skupina armád Jih*, Praha 2008, s. 76.

⁸³ CARELL, Paul, *Operace Barbarossa: pochod na Rusko*, Praha 2003, s. 222.

⁸⁴ Tamtéž, s. 224.

klasické podzimní počasí, které limitovalo postup vpřed. Těžká technika vázla v bahně a mobilita vojsk tak byla silně omezena. Veškeré postupové cesty byly blokovány nánosy bláta a z okolí se stávala jedna velká bažina. Němci tak museli přerušit všechny operace a vyčkat do příchodu mrazů.

6.2 Příklad zimy

S prvním mrazem mohl Kleist opět pokračovat v útoku. Sověti přestávku způsobenou bahnem využili a na Kavkaze se jim podařilo zmobilizovat několik divizí, sborů a armád. Členem Timošenkovy fronty byl jmenován do té doby neznámý Nikita Sergejevič Chruščov⁸⁵, který se zde ukázal jako výborný organizátor nových bojových útvarů a partyzánských skupin. Vynucená pauza se ukázala jako možný klíčový faktor pro konec celé války. Zatímco Sovětům vznikali stále nové a nové bojové svazky, u Němců se stále zřetelněji projevovalo, zvláště zde na jihu, že počet jejich sil se výrazně zmenšoval a trpěli nedostatkem rezervních složek. Válka tedy dále probíhala takovým způsobem, že pokud se Rusům podařilo někde udělat průlom, Němci museli stáhnout své jednotky jinde a složitě je přemístit, aby tento průlom zachytili. Tyto přemístěné jednotky ale samozřejmě výrazně chyběly na svých původních místech. Po necelém půl roce bitev v Rusku se začínaly pomalu projevovat nedostatky německé armády, která na takový průběh nebyla moc připravena. Bylo zjevné, že na jihu chybí nejméně jedna armáda, a s ohledem na velké vzdálenosti v Rusku to taktéž platilo u každého válečného směru.⁸⁶

Dne 17. listopadu se začaly události na jihu dávat znovu do pohybu. Generál von Mackensen se svoji 3. tankovou skupinou, 13. a 14. tankovou divizí, 60. pěší (motorizovanou) divizí a „Liebstandarte Adolf Hitler“ zahájil útok na Rostov.⁸⁷ Elitní jednotce „LAH“ se s pomocí 13. tankové divize podařilo prorazit opevnění v předpolí města Sultan – Saly. Mezitím 14. tanková divize útočila na jiné předpolí Bolšoj – Saly. Rostov bránila 56. armáda, jejímž generálem byl Fjodor Remezov. Ten odpověděl na německý útok tím, že provedl silný tankový útok do boku 14. tankové divize a přinutil tak Mackensena nasadit svoji motorovou a pěší divizi k obchvatu města na východ, aby

---

⁸⁵ FOGATE, Bryan, *Bouře na Dněpru: Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války*, Brno 1999, s. 242.

⁸⁶ CARELL, s. 136–138.

⁸⁷ GLANTZ, s. 123.

si bok lépe zabezpečil.⁸⁸ Tah se projevil jako úspěšný, protože již 20. listopadu německé divize pronikly přes město až k Donu. Ve městě se podařilo německým vojákům obsadit neporušený železniční most. Pěší a motorové divizi se podařilo v bojích daleko na jihovýchodě od města dobýt Aksaskaju a tím pokrýt otevřený bok. Rostov, který byl již před válkou samotnými Němci veden jako vstupní brána do sovětského naftového ráje, byl v německých rukách. Rostovské mosty přes Don znamenaly pro budoucí vývoj mnoho, byly víc než jen přechody přes řeku, byly to mosty, které vedly na Kavkaz a do Persie. Tyto mosty byly také součástí zásobovací silnice, která vedla od pobřeží Perského zálivu přes Tabrís až k ruské kavkazské hranici. Cesta otevřená na podzim 1941 pokračovala přes starou gruzínskou vojenskou silnici, přes průsmyky Kavkazu dál buď do Rostova, nebo Stalingradu. Rostov se díky této silnici stal důležitou spojovací centrálou mezi Sovětským svazem a Velkou Británií pro zásobování skrz Perský záliv. Přerušením této důležité, nejenom zásobovací trasy Němci, se dalo předpokládat, že sovětský generální štáb bude dělat vše proto, aby tuto trasu získal co nejdříve zpět. Protože ponechání volného průchodu na Kavkaz 1. tankové armádě von Kleista by znamenalo konec sovětských nadějí.⁸⁹

Sovětské armádě bylo jasné, že je potřeba přijít s něčím originálním, čím by protivníka zaskočili. Pro tvorbu útočné operace byl zvolen Semjon Konstantinovič Timošenko, který propojením dvou armád generálů Lopatina a Charitonova vytvořil velmi obratnou útočnou operaci. Timošenko využil mezery, která vznikla poté, co se Mackensenův sbor stočil na jih, a mezi ním a 1. tankovou armádou vznikla mezera, kterou nebylo možné z důvodu nedostatku sil ihned uzavřít. Sovětské jednotky se do vzniklé mezery rozjely a postupně vnikaly do týlu německé armády. Mackensen byl donucen nejprve uvolnit 13. a později pak i 14. tankovou divizi z fronty a ponechat je u Generalského a Bud'onného mostu, aby hlídaly ohrožený úsek. Vzniklá situace se dala takto zvládnout jen stěží. Timošenko využil oslabení Mackensenova sboru a napadl ho na východním a jižním křídle.⁹⁰ Vzniklý útok zasáhl plnou silou 60. pěší (motorizovanou) divizi i elitní „Leibstandarte Adolf Hitler“. Od 25. listopadu útočilo patnáct sovětských divizí proti třem vyčerpaným německým divizím. Například proti zesílené rotě průzkumného motocyklového oddílu „Leibstandarte Adolf Hitler“,

---

⁸⁸ EMMERT, František, *Peklo na východní frontě: 1941-1945*, Brno 2013, s. 63–68.

⁸⁹ BISHOP, s. 147.

⁹⁰ KIRCHUBEL, s. 79.

kteřá měla v první linii tři stovky granátníků a bránila úsek široký osm kilometrů, útočily 342. a 312. střelecká divize společně. Obrana této roty na jižním okraji Rostova probíhala přímo na břehu kilometrové šířky Donu, který však v tomto ročním období nebyl přírodní překážkou, neboť byl zamrzlý. Sověti podnikali útoky každý den od rána do odpoledne v sevřených řadách. První den, tedy 25. listopadu, vydržela 1. rota vzdorovat a útoky odrážet po celý den. Druhý den se již třetí vlna Sovětů probíjovala až do postavení granátníků. Němci nastartovali protiútok samohybných děl s pěchotou 2. roty „LAH“ a Sověty se jim podařilo ze svého původního postavení vyhnat. Sovětské útoky pokračovaly každý den a již 27. listopadu se jim podařilo probíjovat až ke kulometným postavením 1. roty, tím byla téměř celá 1. rota zlikvidována. Němcům se ještě podařilo na konci dne s polovičním stavem 2. roty dobýt zpět ztracené pozice, ale našly zde jen mrtvé vojáky a důstojníky.⁹¹ O den později ještě zbytek vojsk bránil tato postavení na jižním okraji Rostova. Místní úspěch však nebyl nic platný. Německé divize byly už velmi vyčerpané a jejich stav nabízel nanejvýš jednu třetinu tabulkového stavu. Nemohly tak dlouho odolávat nepřetržitým útokům 15 sovětských střeleckých a jezdeckých divizí s podporou několika tankových brigád.⁹² Ruské útoky se valily jako lavina za lavinou proti 3. sboru v pásmu širokém 115 kilometrů. Síly, které měl sbor k dispozici, se ještě částečně udržovaly do 30. listopadu. Poté sbor již neměl žádné rezervy, kterými by zaceloval mezery, které Sověti svými útoky vytvářeli.

6.3 Ústup z Rostova

Velitel Skupiny armád Jih polní maršál von Rundstedt tuto situaci pochopil a telefonicky žádal náčelníka generálního štábu pozemního vojska a hlavní stan o povolení k vyklizení Rostova. Hitler však nechtěl připustit, že by Rusové byli silnější. Vyžadoval po svých řadách neústupnost a tvrdost i v této situaci, ze které mohl pomoci jenom zdravý rozum. Von Rundstedt dostal od hlavního velení rozkaz:

*„Držet pozice tam kde jste a neustupovat“.*⁹³

Polní maršál von Rundstedt se zdráhal rozkaz vyplnit. Hitler jej tedy zbavil funkce. Velení skupiny armád Jih po něm převzal velitel 6. armády polní maršál von Reichenau a ihned dal pozastavit Rundstedtem prozíravě zahájený ústup. Ani on ovšem nemohl

---

⁹¹ GLANTZ, s. 134.

⁹² LUCAS, James, *Válka na východní frontě: 1941-1945*, Plzeň 1997, 99–101.

⁹³ EMMERT, s. 105.

v uvedených skutečnostech činit zázraky. Necelý den po převzetí Skupiny armád Jih, 1. prosince 1941 v 15 hodin 30 minut volal do hlavního stanu:

„Rus proniká skrz přetíženou řídkou německou frontu. Pokud chceme zabránit katastrofě, musí se fronta zkrátit, to znamená přeložit zpět za řeku Mius. Nejde to jinak, můj vůdče!“⁹⁴

Ve snaze osobně se seznámit se situací podnikl Hitler 2. prosince svoji další cestu na východní frontu. V doprovodu von Reichenaua a náčelníka štábu Löhra odletěl do Mariupolu. Zde se setkal s von Kleistem a velitelem motorové divize „LAH“ Seppem Dietrichem. Hitler přímo na poradě nemohl ignorovat totožný názor dvou frontových velitelů, nejvíce ho přesvědčilo Dietrichovo svědectví o těžkém boji a ztrátách jednotek SS i pozemního vojska. V tomto okamžiku byl Hitler před generály téměř schopen připustit chybu. To, co před 24 hodinami Hitler odepřel Rundstedtovi, musel nyní povolit Reichenauovi. Povoleno bylo ústup a vydání Rostova.

Touto událostí nastal první velký zvrat ve válce, v tu dobu ještě nikdo netušil, co by mohlo toto vítězství znamenat. Pro německou stranu se ovšem nejednalo o nějakou zásadní katastrofu. Ústup byl proveden vcelku obratně a větší část důležitých oblastí zůstala v německých rukou. Nelze však zakrýt skutečnost, že německé východní vojsko zaznamenalo svoji první vážnou porážku. O ledasčem by mohla vypovídat i slova Heinze Guderiana, který se v té době nacházel na Tolstého statku v Jasnoj Poljaně před Moskvou, ihned poté co se výsledek bitvy dozvěděl. Pronesl pochmurná slova:

„To je první zvonění na poplach“.⁹⁵

Tehdy ještě on, ani nikdo jiný z německé armády na východní frontě, nemohl tušit, co je všechny čeká za šest dní, nejen u něho, ale na celé východní frontě. Úder, který zasáhl Rundstedta, byl jen drobnou epizodou ve srovnání s tím, co o pár dní později potkalo celou Skupinu armád Střed před Moskvou.

---

⁹⁴ Tamtéž, s. 108.

⁹⁵ FOGATE, s. 273.

7 ZÁVĚR

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo poukázat na tzv. Velkou vlasteneckou válku a dvě rozdílné bitvy, které se odehrály krátce po napadení Sovětského svazu během operace Barbarossa. Shrnutím průběhu bitvy u Kyjeva a bitvy u Rostova jsem chtěl poukázat na skutečnost, že válečná střetnutí, která od sebe dělilo jen několik měsíců, mohla skončit s takto rozdílným výsledkem.

Obsah práce se v první polovině zaměřuje na stručný popis událostí, které se odehrávaly po celé východní frontě na počátku operace Barbarossa. Nedílnou součástí této části jsou i stručné životopisné přehledy dvou osobností, které na sovětské straně významně ovlivňovaly vývoj událostí, Žukova a Stalina. Druhá polovina práce logicky navazuje na předchozí část a nabízí detailní popis již zmíněných bitev.

Hitlerovo Německo vstupovalo do tohoto konfliktu jako země, která dominovala tehdejší Evropě díky svým ozbrojeným silám. Ty disponovaly velkými bojovými zkušenostmi, vynikajícím velitelským sborem a kvalitní výzbrojí. Kombinace těchto faktorů z nich tehdy činila zřejmě nejlepší armádu na světě. Naopak Rudá armáda, zdecimovaná Stalinovými čistkami ve 30. letech, tehdy zdánlivě nepředstavovala rovnocenného soupeře. Restrukturalizace armády ještě nebyla dokončena, důstojnický sbor byl zdecimován, některá výzbroj byla technicky zastaralá. Přesto se Sovětskému svazu podařilo zemi ubránit a zvrátit tak vývoj druhé světové války. Kromě vojenského úsilí a obětavosti a statečnosti jednotlivých vojáků i civilistů k tomu ve velké míře přispěly i tradiční nepříznivé počasí, obrovské rozloha sovětského území, bezohledný přístup politických komisařů, ale i strategické chyby německého velení způsobené Hitlerovými často nekoncepčními zásahy. Historie tak již po několikáté ukázala, že Sovětský svaz resp. Rusko není radno, i přes mnohdy jen zdánlivou zaostalost v mnoha oblastech, podceňovat.

Rozdílným průběhem a výsledkem obou podrobně popsanych bitev jsem chtěl doložit jejich význam pro pozdější vývoj na východní frontě. Častá změna priorit německé armády byla ze strategického pohledu nešťastná. Přesunutí úderných tankových jednotek směřujících na Moskvu ke Kyjevu sice pomohlo překvapivě a rychle vyřešit tamní odpor sovětských jednotek, ale v celkovém souhrnu tento taktický manévr možná poznamenal celý vývoj na východní frontě. Přikláním se k názoru, že ofenziva směřovaná v první řadě na Moskvu mohla přinést z německého pohledu

efektivnější výsledek, alespoň v první části operace. Také vítězství Rudé armády u Rostova bylo velkým varováním pro německou armádu a naopak povzbuzením pro Sovětský svaz, který do té doby nebyl schopen útokům wehrmachtu úspěšně vzdorovat. Rudá armáda začala získávat nezbytné sebevědomí a bitva tak symbolicky předznamenala další vývoj, který se na konci roku 1941 zdál nemyslitelný.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

8.1 Literatura

BETHELL, Nicholas, *Útok na SSSR*, Praha 2000.

BISHOP, Chris, *Organizace a bojiště tankového vojska německé armády ve druhé světové válce*, Praha 2010.

BOOBYER, Phillip, *The Stalin Era*, Routledge 2000.

CARELL, Paul, *Operace Barbarossa: pochod na Rusko*, Praha 2003.

EMMERT, František, *Peklo na východní frontě: 1941-1945*, Brno 2013.

FOUGATE, Bryan, *Bouře na Dněpru: Žukov, Stalin a porážka Hitlerovy bleskové války*, Brno 1999.

GLANTZ, David, *Operation Barbarossa: Hitler's Invasion of Russia 1941*, Cambridge 2011.

GUDERIAN, Heinz, *Guderian: vzpomínky generála*, Brno 2009.

KARPOV, Vladimir Vasiljevič, *Maršál Žukov: jeho spolubojovníci a soupeři ve válce i v míru*, Praha 2012.

KIRCHUBEL, Robert, *Operace Barbarossa 1941: skupina armád Jih*, Praha 2008.

LUCAS, James, *Válka na východní frontě: 1941-1945*, Plzeň 1997.

MAWDSLEY, Evan, *Crossing the Rubicon: Soviet Plans for Offensive War in 1940-1941*, In: *The International History Review* 25, 2003, 4, s. (818865).

MICHÁLEK, Petr, *Pravda o Východní frontě: 1941-1944 : chronologie bitev bez ideologických mýtů*, Praha 2010.

MURPHY, David, *O čem Stalin věděl: záhada operace Barbarossa*, Praha 2008.

STAHEL, David, *Kiev 1941: Hitler's Battle for Supremacy in the East*, Cambridge 2013.

STOLFI, Russel, *Hitlerovy tanky na východě*, Brno 2007.

ZHUKOV, Georgi, *Marchal Zhukov's greatest battles*, Londýn 2002.

8.2 Internetové zdroje

Georgij Žukov. In www.palba.cz [online], [cit 2017-3-04]. Dostupné z: [https://
http://www.palba.cz/viewtopic.php?t=783](https://http://www.palba.cz/viewtopic.php?t=783).

Joseph Stalin. In www.spartacus-educational.com [online], [cit 2017-2-04]. Dostupné z: [https://
http://spartacus-educational.com/RUSstalin.htm](https://http://spartacus-educational.com/RUSstalin.htm).

9 RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá událostmi tzv. Velké vlastenecké války, zejména bitvami o Kyjev a Rostov. Tyto bitvy napomohly ke zpomalení postupu nacistického Německa a započaly tím cestu k jeho celkovému zničení v následujících letech. Práce je strukturována do pěti hlavních kapitol. V první kapitole jsou především rozebírány plány nepřátelých stran a situace v obou armádách. Druhá kapitola je věnována otevření východní fronty a všem směrům operace Barbarossa. Ve stručném přehledu jsou zachyceny všechny důležité události, které se odehrály i v jiných částech Sovětského svazu. Ve třetí kapitole jsou uvedeny dva stručné životopisy osobností, které měly největší podíl na výsledku války, a poslední dvě kapitoly již podrobně zachycují výchozí pozice obou armád, průběh obou bitev s analýzou jednotlivých bojů. Na průběhu a výsledku popsaných bitev jsem chtěl poukázat na skutečnost, že obě bitvy v jistém smyslu předznamenaly budoucí vývoj bojů na východní frontě. Neuváženou změnou strategie sice německá armáda vyhrála bitvu o Kyjev, ale možná, nadneseně řečeno, prohrála celou válku. Bitva u Rostova, která se odehrála jen o pár měsíců později, již jasně ukázala, že německou armádu je možné porazit.

10 RESUMÉ

My bachelor thesis concerns with the events of so-called Great Patriotic War, in particular with the Battle of Kiev and the Battle of Rostov. Those battles contributed to slowing down the advance of the Nazi Germany and commenced the way to its final defeat in the following years. The thesis is divided into five main chapters. The first chapter holds forth on preparatory plans of hostile sides and on combat readiness of both armies. The second chapter deals with the offensive launched on the Eastern Front and with all directions of Operation Barbarossa. A short overview brings brief descriptions of important events that took place also in other areas of the Soviet Union. In the third chapter there are two short biographies of personalities who significantly participated in result of the war. Last two chapters describe in details the initial positions of both armies, course of both battles and analyze particular combats. Describing the course and results of mentioned battles I wanted to point out fact that both battles predicted, in some sense, the future development of the fights on the Eastern Front. Rash decisions of the German army to change strategy helped to win the Battle of Kiev but contributed probably, pretentiously said, to the final defeat of the Nazi Germany. The Battle of Rostov, which took place just a couple of months later, clearly indicated that the German army might be defeated.

11 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Maršál Georgij Konstantinovič Žukov

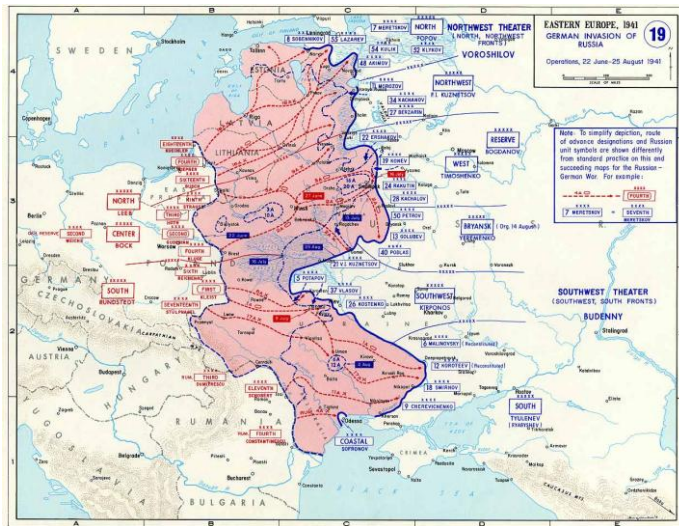
(Zdroj:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0f/RIAN_archive_2410_Marshal_Zhukov_speaking.jpg/265px-RIAN_archive_2410_Marshal_Zhukov_speaking.jpg, [cit. 2017-04-03]).

2. Josif Vissarionovič Stalin

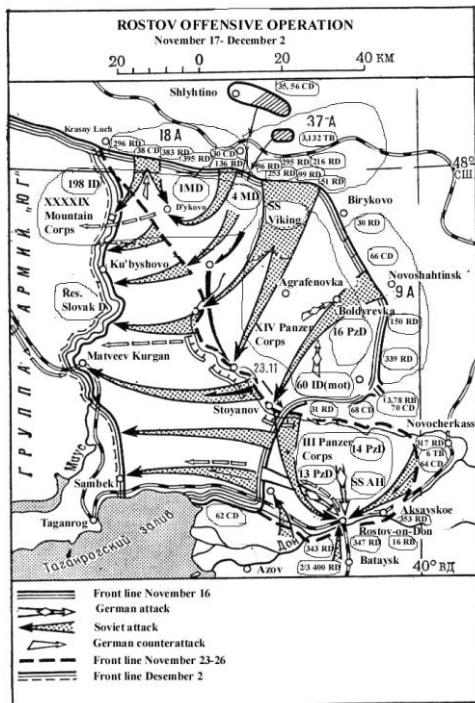
(Zdroj:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c4/Stalin_1945.jpg/220px-Stalin_1945.jpg, [cit. 2017-04-03]).

3. Německá invaze 1941

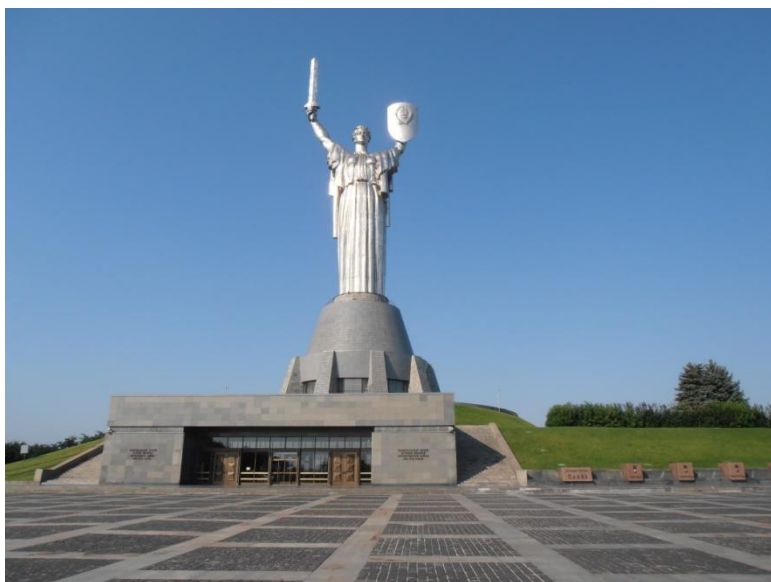
(Zdroj: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/15/Invasion1941.jpg/300px-Invasion1941.jpg>, [cit. 2017-04-03]).

4. Plán ofenzivní operace v Rostově

(Zdroj: <http://hwar1941.narod.ru/rost.jpg>, [cit. 2017-04-03]).

5. Socha matka vlasti – památník obětem 2. sv. války v Kyjevě

(Zdroj: soukromý archiv)

6. Sovětské tanky – památník Velké vlastenecké války Kyjev

(Zdroj: soukromý archiv)